

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями
їх вирішення»

Виконав: магістр ІІ курсу, групи УП-23-1м
спеціальності 051«Економіка»
Калитюк Олексій Степанович

Керівник: д. держ. упр., професор _____
Бобровська Олена Юріївна

Рецензент: керівник департаменту з управління
персоналом ВП «ДТЕК Придніпровська ТЕС»
АТ «ДТЕК ДНПРОЕНЕРГО» Писаренкова
Марина Олександрівна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Освітній ступінь магістр

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ А.Л. Бикова
“ _____ ” _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Калитюка Олексія Степановича

1. Тема роботи: Проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення, затверджена наказом університету від «11» листопада 2024 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи д. держ. упр., професор Бобровська Олена Юріївна _____

2. Строк подання магістром роботи «03» січня 2025 р. _____

3. Вихідні дані до роботи нормативно-правові документи, автореферати дисертацій, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси, статистична інформація _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні аспекти дослідження зовнішньої трудової міграції. 2. Особливості міжнародного переміщення населення і трудових ресурсів. 3. Напрями вирішення проблем зовнішньої трудової міграції. _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рис. 1.1. Систематизація теорій міжнародної міграції; рис. 2.8. Кількість українських біженців у країнах Європи; рис. 3.1. Причина та наслідки формування трудової міграції в Україні; рис. 3.2 Наслідки формування трудової міграції з України до інших країн світу; таблиця 3.1. Принципи відбору показників для побудови методичного підходу оцінки середовища розвитку міграції; таблиця 3.2. Основні прогностні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2024–2026 рр.; рис. 3.3 Пріоритетні напрями регулювання

міграційних процесів; рис. 3.4. Структура міграційної політики.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали, посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Дослідницький (розділ 1) Аналітичний (розділ 2) Проектний (розділ 3)	Бобровська О. Ю., професор кафедри		

7. Дата видачі завдання “11” листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.11.2024	<i>виконано</i>
2.	Підбір та систематизація науково-літературних джерел	12.11.2024 17.11.2024	<i>виконано</i>
3.	Затвердження змісту та написання вступу до кваліфікаційної роботи магістра	18.11.2024 20.11.2024	<i>виконано</i>
4.	Написання дослідницького розділу	21.11.2024 30.11.2024	<i>виконано</i>
5.	Систематизація матеріалу для підготовки аналітичного розділу кваліфікаційної роботи	01.12.2024 03.12.2024	<i>виконано</i>
6.	Підготовка аналітичного розділу роботи	04.12.2024 18.12.2024	<i>виконано</i>
7.	Формування проектних рішень	19.12.2024	<i>виконано</i>
8.	Написання проектного розділу роботи	20.12.2024 26.12.2024	<i>виконано</i>
9.	Формування висновків дослідження	27.12.2024	<i>виконано</i>
10.	Оформлення роботи відповідно до методичних рекомендацій	02.01.2025	<i>виконано</i>
11.	Перевірка на плагіат	03.01.2025	<i>виконано</i>
12.	Одержання відгуку наукового керівника	07.01.2025	<i>виконано</i>
13.	Одержання рецензії на кваліфікаційну роботу	08.01.2025	<i>виконано</i>
14.	Підготовка презентаційних матеріалів	09.01.2025	<i>виконано</i>
15.	Подання кваліфікаційної роботи в екзаменаційну комісію	10.01.2025	<i>виконано</i>
16.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.01.2025	<i>виконано</i>

Студент

_____ (підпис)

О. С. Калитюк

Керівник роботи

_____ (підпис)

О. Ю. Бобровська

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра Калитюка Олексія Степановича
на тему: «Проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення»

Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 75 стор., містить 2 таблиці, 13 рисунків, 1 додаток на 1 стор. Список використаних джерел містить 37 найменувань.

Процес інтернаціоналізації виробництва активно відбувається в усьому світі та супроводжується інтернаціоналізацією робочої сили. Міжнародна міграція стала частиною міжнародних економічних відносин. Міграційні потоки спрямовуються з одних країн в інші. Міжнародна трудова міграція забезпечує безсумнівні переваги країнам, що приймають робочу силу і поставляють її. Однак існує і безліч побічних негативних ефектів. Грамотне рішення проблем міграції робочої сили дуже актуально в наш час, так як від правильності обраної міграційної політики залежить не тільки сучасне соціально-економічне і демографічне становище в країні, але і положення в найближчі десятиліття. У цій аналітичній роботі проведено дослідження міжнародного переміщення населення і трудових ресурсів. Використано матеріали з офіційних джерел та наведено діаграми та рисунки. Розглянуті основні центри міграції та її види і форми. Зроблено висновки, про сучасний стан міжнародної міграції та участь України в ній.

Ключові слова: міграція, переміщення населення, населення, імміграція, еміграція, трудові ресурси, ООН, міграційні потоки.

ABSTRACT

master's thesis Kalytiuk Oleksii

on the topic « Problems of external labor migration and directions of their solution»

Diploma thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions and suggestions. Master's thesis is described on 75 pages containing 2 tables, 12 figures

and 1 page of application. References contain 36 items.

The process of internationalization of production is actively taking place all over the world and is accompanied by the internationalization of labor. International migration has become a part of international economic relations. Migration flows are directed from one country to another. International labor migration provides undoubted advantages to countries that accept and supply labor. However, there are also many negative side effects. A competent solution to the problems of labor migration is very relevant in our time, since not only the current socio-economic and demographic situation in the country, but also the situation in the coming decades depends on the correctness of the chosen migration policy. This analytical work has conducted a study of the international movement of population and labor resources. Materials from official sources have been used and diagrams and figures have been provided. The main centers of migration and its types and forms have been considered. Conclusions have been drawn about the current state of international migration and Ukraine's participation in it.

Keywords: *migration, population movement, population, immigration, emigration, labor resources, UN, migration flows.*

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	10
1.1. Види і форми міжнародної міграції.....	10
1.2. Фактори впливу на розвиток міжнародної міграції.....	15
1.3. Нормативно-правове регулювання міжнародної міграції.....	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ І ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ	23
2.1. Сучасні тенденції розвитку міжнародної міграції населення	23
2.2. Україна в процесах міжнародної міграції робочої сили в довоєнний період	28
2.3. Міжнародна трудова міграція робочої сили з України в умовах воєнного стану.....	32
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	39
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	41
3.1. Механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні.....	41
3.2. Вплив міграції на економічний розвиток країни під час воєнної агресії.....	51
3.3. Напрями удосконалення міграційної політики в Україні	63
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	69
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. Процес інтернаціоналізації виробництва активно відбувається в усьому світі та супроводжується інтернаціоналізацією робочої сили. Міжнародна міграція стала частиною міжнародних економічних відносин. Міграційні потоки спрямовуються з одних країн в інші. Міжнародна трудова міграція забезпечує безсумнівні переваги країнам, що приймають робочу силу і поставляють її. Однак існує і безліч побічних негативних ефектів. Грамотне рішення проблем міграції робочої сили дуже важливе і своєчасне в наш час, так як від правильності обраної міграційної політики залежить не тільки сучасне соціально-економічне і демографічне становище в країні, але і положення в найближчі десятиліття. Таким чином, проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення є не лише актуальним питанням, але й стратегічно важливим напрямом сучасних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню актуальних аспектів міжнародного переміщення населення присвячена значна кількість праць зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких: Пуригіна О.Г., Сардак С.Е. [1], Шкурат М. Є., Горелова Д.В. [20], Іжевський П., Кравець І. [21], Лібанова Е. [22], Кудин С. І., Федик М. В., Фурман Д. Г. [29], Подра О., Петришин Н. [30], Томашук І., Болтовська Л. [31], Черній Л. В [32], Шапоренко О. І. [36], Новак І. М. [40], Панчишин Т.В. [42], Соколова О.С. [53]; Шишканов М.О. [35] та ін. Разом з тим слід зауважити, що багато теоретичних питань за даною проблемою ще не вирішені, знаходяться на етапі постановки і вимагають подальшого розв'язання та комплексного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема кваліфікаційної роботи відповідає науковій тематиці кафедри економіки та економічної безпеки, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи за темою «Ревіталізація і розвиток економічної системи України у воєнний і післявоєнний період», № держреєстрації 0118U006488. Внесок автора полягає у виявленні особливостей та проблем міжнародного переміщення населення, що є

умовою успішного функціонування ринку праці будь-якої країни.

Мета роботи – вивчення процесів міжнародної міграції, стану ефективності чинної системи міжнародної міграції для надання пропозицій щодо вдосконалення міграційної політики України.

Для досягнення цієї мети поставлені наступні **завдання**:

- розкрити зміст і сутність поняття «міжнародна міграція» та концепції його розвитку в економічній науці;
- обґрунтувати економічний зміст, мету та форми міжнародної міграції;
- описати види міжнародної міграції в різних класифікаціях, а так само її причини, чинники і умови. Розглянути перспективи і сучасні тенденції;
- проаналізувати стан ефективності чинної системи міжнародної міграції у світі та Україні;
- розглянути механізм регулювання зовнішньої трудової міграції України та її вплив на економічний розвиток країни під час війни;
- запропонувати напрями удосконалення міграційної політики в Україні.

Об'єкт дослідження міжнародне переміщення населення та трудових ресурсів.

Предмет дослідження – проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи було використані методи наукового дослідження та пізнання, які включають опис, метод порівняння, метод статистичного аналізу та метод відображення наукових досліджень у графічній та табличній формі, приведення статистичних даних.

Основна частина. В першому розділі роботи розглянуто види і форми міжнародної міграції, зокрема трудової, та фактори, що впливають на її розвиток. Аналізуються різні підходи до визначення міграції та нормативно-правове регулювання на міжнародному рівні. Визначено основні причини міграції: економічні, політичні, соціальні та природні катаклізми. Особлива увага приділяється міжнародним конвенціям та національним законодавчим актам, які регулюють міграційні процеси.

У другому розділі кваліфікаційної роботи досліджено сучасні тенденції міграційних потоків у світі, зокрема участі України в міжнародній трудовій міграції до та під час воєнного стану. Проаналізовано статистичні дані про трудову міграцію з України, її причини та наслідки для економіки країни. Розглянуто вплив зовнішньої міграції на ринок праці та соціально-економічний розвиток.

В третьому розділі кваліфікаційної роботи описуються механізми регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні, а також вплив міграції на економіку країни під час війни. Визначаються шляхи вдосконалення міграційної політики, спрямовані на зменшення негативних наслідків міграції та залучення трудових мігрантів до розвитку національної економіки. Розроблено рекомендації щодо створення ефективних програм підтримки мігрантів та інтеграції їх у суспільство.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновані в роботі висновки пропозиції та рекомендації можуть бути використані в діяльності організацій та установ, що займаються питаннями міжнародної міграції з метою регулювання та покращення міграційної політики в країні.

Апробація результатів роботи. Основні результати дослідження, викладені у кваліфікаційній роботі магістра, доповідались та обговорювались на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Наука в сучасному світі: інновації та виклики» в Канаді (Торонто, 19–21 грудня 2024 р.) [37].

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3-х розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 75 стор., містить 2 таблиць, 13 рисунків, 1 додаток на 1 стор. Список використаних джерел містить 36 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Види і форми міжнародної міграції

Термін «міграція» (від лат. слова migration) означає переміщення, переселення. Соціологічний словник визначає міграцію як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузкому або ширшому географічному просторі». Схоже тлумачення міститься і в демографічному енциклопедичному словнику: «Міграція населення – переміщення людей (мігрантів) через кордони тих чи інших адміністративно-територіальних одиниць зі зміною місця проживання назавжди або на більш-менш тривалий час» [1]. Міжнародна міграція населення – зовнішня, міждержавна міграція населення, рух населення через державні кордони. Для виділення потоків мігрантів, які прямують з країни, застосовується термін еміграція, для потоків в країну – імміграція.

Умовно теорії та концепції міжнародної міграції можна поділити на три групи: 1) макроекономічні, що орієнтовані на пояснення причин та наслідків міграції крізь призму зміни макроекономічних та кон'юнктурних показників (наприклад, темпів зростання ВВП та його показників на душу населення, рівня інфляції, безробіття, рівня середньої заробітної плати); 2) мікроекономічні, що спираються по суті на формування внутрішніх міграційних мотивів, балансує між психологічними аспектами потенційної інтеграції у суспільство іншої країни та оцінкою порівняльних переваг від міграції; 3) глобальні, що включають розгляд глобальних передумов руху мігрантів між країнами, вважаючи його закономірним в умовах поглиблення інтеграційних процесів.

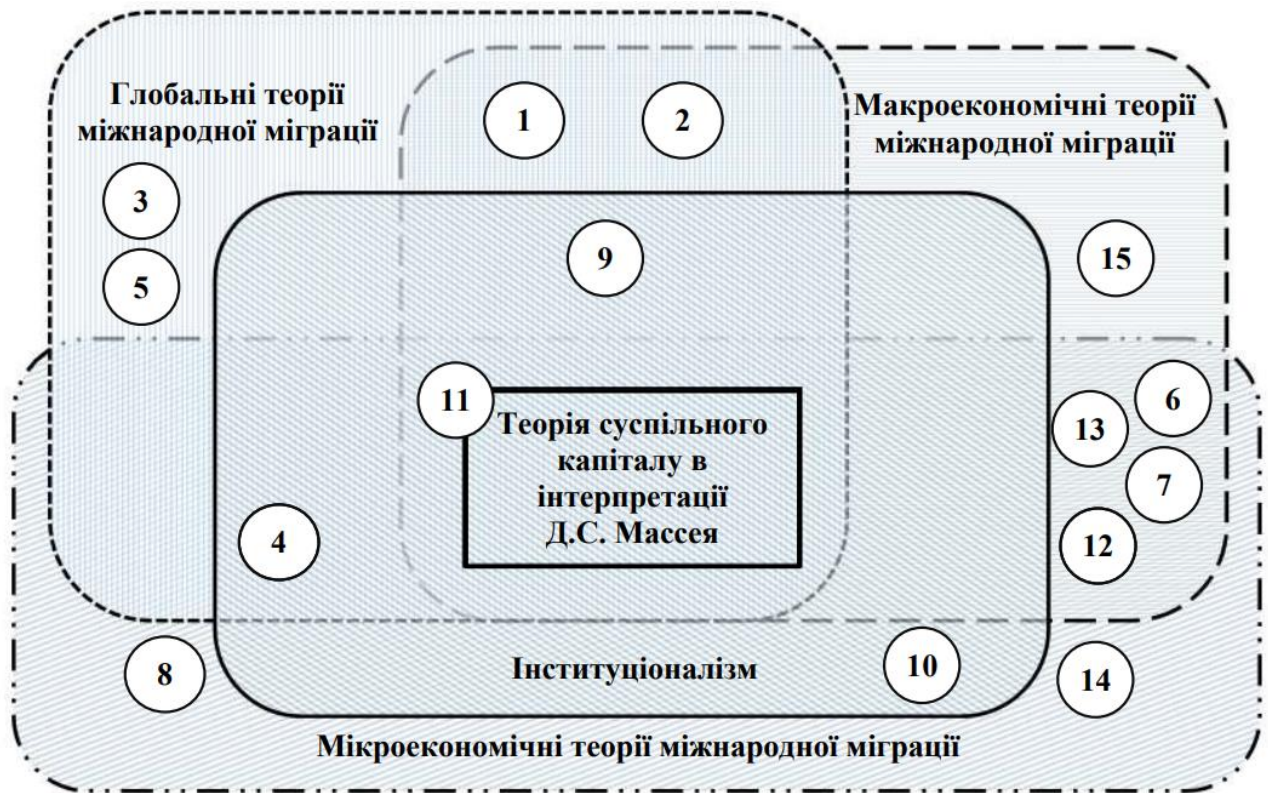
Макроекономічні теорії в загальному поясненні оперують факторами міграції населення (тими обставинами розвитку економіки країни, що провокують міграцію), а також окреслюють її наслідки (вплив на ринок праці, динаміку середньої заробітної плати, сукупний попит). На нашу думку,

макроекономічні теорії вивчають не саму міграцію, а середовище її перебігу – власне, стан цього середовища до і після міграції. При цьому важливим є і просторовий її аспект, адже у міграційному русі задіяно різні країни і, відповідно, різні середовища, що вивчаються.

Проте, факт міграції визначається не середовищем, а рішенням самого суб'єкта міграції (мігранта), у зв'язку з чим дослідження тих самих факторів і наслідків переноситься на інший рівень – мікроекономічний – рівень окремої особи як економічного агента, який ухвалює рішення щодо міграції (таке рішення є по суті економічним, оскільки мігрант оцінює можливості та втрати від міграції). В другому випадку суб'єктом такого рішення може бути домогосподарство, яке так само аналізує переваги та недоліки міграції одного з членів домогосподарства.

Глобальні теорії виходять з припущення про закономірність міжнародної міграції у глобалізованому світі. Разом з тим, систематизація теорій міжнародної міграції за вказаними групами є достатньо умовною, оскільки генезис теоретичних знань про неї відбувався в процесі еволюції та ускладнення економічних теорій, їх симбіозу. Тому за результатами дослідження змісту та основних положень вказаних теорій у науковій літературі їх позиціоновано шляхом перетину площин глобальних, макроекономічних та мікроекономічних теорій, а також інституційної теорії (рис. 1.1).

Сутність та закономірності міжнародної міграції, проблеми та перспективи її розвитку активно досліджуються в усьому світі, про що свідчить існування численних національних та міжнародних дослідницьких центрів. Серед них: Euroasylum, Європейський дослідний центр з питань міграції та етнічних відносин (European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, ERCOMER), Інститут з вивчення міжнародної міграції (Institute for the Study of International Migration), Інститут з питань міграції та етнічних досліджень (Institute for Migration and Ethnic Studies, IME), Інститут міграційних досліджень і міжкультурних досліджень (Institute for Migration Research and Intercultural Studies), Інститут міграційної політики (Migration Policy Institute), Центр дослідження біженців (Refugee Studies Centre), Центр досліджень біженців

Примітка: 1 – теорія світових систем, 2 – концепція залежного розвитку, 3 – концепція мобільного переходу, 4 – теорія «тяжіння-виштовхування», 5 – концепція «міжнародних міграційних систем», 6 – просторово-міграційний баланс, 7 – нова економічна теорія міграції, 8 – теорія економіки сімейної міграції, 9 – теорія інституційного підходу, 10 – мережева теорія, 11 – теорія суспільного капіталу в інтерпретації Д.С. Массея, 12 – модель Тодаро-Харріса, 13 – теорія сегментованого ринку праці, 14 – теорія людського капіталу, 15 – неореалізм

Рис. 1.1. Систематизація теорій міжнародної міграції

(Centre for refugee studies, CRS), Центр з вивчення імміграції (Centre for Immigration Studies), Центр міграційних досліджень (The Centre of Migration Research, CMR), Центр міграційних досліджень в НьюЙорку (Centre for Migration Studies New York (CMS), КАРИМ-СХІД – Консорціум прикладних досліджень з міжнародної міграції (CARIM East - Consortium for Applied Research on International Migration), Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України. Аналіз наукових публікацій дозволив нам спостерігати посилення уваги наукової спільноти до проблем адаптації мігрантів у приймаючих країнах, їх зростаючого впливу на всі сфери життя суспільства та пов'язаних з цим соціально-економічних, екологічних, політичних, культурних та інших загроз. Як зазначає І.В. Івахнюк, «більшість міграційних теорій, які прийнято вважати

загально визнаними, «класичними», виникли на Заході, зокрема в тих країнах, які найбільшою мірою відчували і відчують на собі вплив процесів міжнародної міграції» [32, с. 39]. До таких країн відносяться США, економічно розвинені країни Європи, Австралія.

Незважаючи на вжиті світовою спільнотою спроби уніфікувати показники міжнародної міграції населення, до сьогодні в їх визначенні існують відмінності. Так, в Німеччині іммігрантами вважаються «особи, що перетинають кордон з наміром влаштуватися в країні», в Японії – «національні громадяни та іноземці, які приїжджають з-за кордону», в США – «іноземці, допущені на законних підставах з метою постійного проживання в країні».

Міграція забезпечує з'єднання територіально розподілених (по континентам, країнам, регіонам всередині країн) природних ресурсів і засобів виробництва з робочою силою, сприяє задоволенню потреб населення в отриманні роботи, житла, засобів до існування, соціально-професійної мобільності, зміні соціального статусу, інших характеристик життєвого становища населення і т. д. Науково-практичні підходи до вивчення міграції:

1. Демографічний підхід – вивчає міграцію з точки зору відтворення і збереження людських популяцій, їх чисельності, статево-вікової структури. Процеси, що відбуваються в цій галузі, тісно пов'язані з демографічною безпекою країни.

2. Економічний підхід – найбільш універсальний підхід. Розглядає міграцію як один з найважливіших регуляторів чисельності працездатного населення, який стимулює здорову конкуренцію на ринку робочої сили. Більшість видів міграцій обумовлені економічною необхідністю і в тій чи іншій мірі пов'язані з ринком праці.

3. Юридичний підхід – визначає правовий статус різних категорій мігрантів. Спрямований на розробку правових норм і законодавчих актів, регулювання основних прав мігрантів.

4. Соціологічний підхід – основна увага приділяє проблемам, пов'язаним з адаптацією мігрантів до нових умов життя.

5. Історичний підхід – дослідження історії міграційних рухів того чи іншого регіону з застосуванням історико-демографічних досліджень, що описують міграцію в контексті історичної еволюції демографічних процесів.

6. Психологічний підхід – основний акцент падає на мотиваційну природу міграції. Міграція розглядається як спосіб задоволення ряду соціальних потреб, в тому числі і потреби в самоствердженні.

У сучасному світі міжнародні економічні відносини стають більш широкими і різноманітними. Розвиток транспорту та сучасних засобів зв'язку, уніфікація законодавства і відкритість економіки дають змогу вільно переміщати між країнами не тільки товари й послуги, але й фактори виробництва. Одним із таких факторів, що володіє високою мобільністю, є робоча сила. Міжнародна міграція робочої сили є частиною міграційних процесів, які відбуваються у світовому масштабі, вона стає однією з найважливіших форм міжнародних економічних відносин.

Трудова міграція визначається як: «Переміщення людей з однієї держави в іншу або в межах їхньої власної країни проживання з метою працевлаштування». За оцінками експертів, у 2022 р. в усьому світі налічувалося 167,7 млн робітників-мігрантів, що складало 59 % світового міграційного населення. Ця кількість включає мігрантів, які переміщуються всередині кордонів країни, переїжджають із сільських районів до міських центрів та переміщуються зовні через національні кордони. Ці моделі міграції можна пояснити економічною нерівністю, бажанням працевлаштування або тим і іншим. Економічні, політичні та екологічні фактори відіграють певну роль у факторах поштовху/втягу трудової міграції [2].

Примусова міграція або переміщення визначається як: «Пересування осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки або місця звичайного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення наслідків збройних конфліктів, ситуацій загального насильства, порушень прав людини або природних або техногенних катастроф». Станом на середину 2024 р., налічується 122,6 млн. примусово переміщених осіб. Із 122,6 млн. осіб, які були

примусово переміщені, 68,3 млн. (55,7 %) були внутрішньо переміщеними особами. Решта 37,9 млн. біженців та 8 млн. шукачів притулку (44,3 %) були переміщені ззовні. За останні 10 років кількість примусово переміщених людей як усередині країн, так і за кордон зросла більш ніж на 50 % [2].

Торгівля людьми та сучасне рабство визначаються як: «Дія або практика незаконного перевезення людей з однієї країни або району в іншу, як правило, для примусової праці чи сексуальної експлуатації». З 25 млн жертв примусової праці, за оцінками, 5 млн перетнули міжнародний кордон. Якісні кількісні дані важко отримати через контекст жертв торгівлі людьми та сучасного рабства.

Екологічна міграція визначається як: «Особа або група осіб, які переважно з причин раптових або поступових змін навколишнього середовища, що негативно впливають на їхнє життя чи умови життя, зобов'язані залишити свої звичні домівки або вирішити зробити це тимчасово або постійно, і які переїжджають в межах своєї країни або за кордон». 8 млн людей станом на 2023 р. були недавно переміщені через екологічні катастрофи. Більшість із цих мігрантів були переміщені в контексті власної країни, причому дуже мала кількість їх була змушена виїхати за кордон [3].

1.2. Фактори впливу на розвиток міжнародної міграції

Основними причинами, які зумовлюють міжнародну міграцію, є [4]:

- незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції (низький рівень заробітної плати, безробіття, низький життєвий рівень, зубожіння і т. д.);
- стабільний порівняно високий рівень заробітної платні в основних імміграційних центрах (США, Західна Європа);
- порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції;
- соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей у країнах імміграції;
- природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони

навколишнього середовища у країнах імміграції;

- політичні причини;
- військові причини;
- релігійні причини;
- національні причини;
- культурні причини.

За даними ООН, оцінка кількості міжнародних мігрантів у всьому світі збільшилось у період з 2000 по 2020 рр., досягнувши 281 мільйона в 2020 р. У 2000 р. цей показник становив 173 млн., в 2005 р. – 191 млн., у 2010 р. – 220 млн., в 2015 р. – 248 млн [5]. У період з 2000 по 2019 рр. число міжнародних мігрантів збільшилось у середньому на 2,3 %. Темпи зростання впали до 2,2 % в період 2015 – 2019 рр. у порівнянні з 2,4 % в період з 2010 по 2015 рр. Незважаючи на збільшення абсолютних цифр, частка міжнародних мігрантів по відношенню до населення світу залишалася відносно стабільною в період з 1970 по 2015 рр. У 2020 р. – приблизно від 2,2 до 3,5 % [3].

Також виділяють так звані push factors та pull factors.

Push factors (підштовхувальні фактори) – причини, через які люди залишають територію. Вони включають: відсутність послуг; відсутність безпеки; високий рівень злочинності; природні катастрофи; бідність; війни.

Pull factors (фактори тяжіння) є причинами того, чому люди переїжджають у певний район. Вони включають:

- більш висока зайнятість;
- вище економічне становище;
- кращі послуги;
- хороший клімат;
- безпечніше, менше злочинів;
- політична стабільність;
- більш родючої землі;
- менший ризик природних небезпек;

Міграція зазвичай відбувається в результаті поєднання цих факторів підштовхування і тяжіння.

Суспільно-політичні фактори [6]. Переслідування через етнічну приналежність, релігію, расу, політику чи культуру може змусити людей покинути свою країну. Основним фактором є війна, конфлікт, урядові переслідування або їх значний ризик. Ті, хто тікає від збройних конфліктів, порушень прав людини чи переслідування, частіше є гуманітарними біженцями. Це вплине на те, де вони оселяться, оскільки деякі країни мають більш ліберальний підхід до гуманітарних мігрантів, ніж інші. По-перше, ці особи можуть переїхати до найближчої безпечної країни, яка приймає шукачів притулку.

В останні роки люди масово втікають до Європи від конфліктів, терору та переслідувань вдома. З 295 800 притулку шукачі надали статус захисту в ЄС у 2019 р., більше чверті прийшли з ураженої війною Сирії, а Афганістан та Ірак – на другому та третьому місцях відповідно.

Демографічні та економічні фактори. Демографічні зміни визначають, як люди рухаються та мігрують. Зростання чи скорочення, старіння чи молодість населення впливає на економічне зростання та можливості працевлаштування в країнах походження або міграційній політиці в країнах призначення.

Демографічна та економічна міграція пов'язана зі стандартами праці, безробіттям та загальним станом здоров'я економіки країни. Фактори тяжіння включають вищу заробітну плату, кращі можливості працевлаштування, вищий рівень життя та освітні можливості. Якщо економічні умови не є сприятливими і, як видається, існує ризик подальшого зниження, більша кількість людей, ймовірно, мігруватиме до країн з кращими прогнозами.

За даними Міжнародної організації праці ООН, у 2017 р. працівники-мігранти, які визначаються, як люди, які мігрують з метою працевлаштування, становили приблизно 164 млн в усьому світі і представляли майже дві третини міжнародних мігрантів. Майже 70 % було виявлено в країнах з високим рівнем доходу, 18,6 % у країнах із вищим середнім рівнем доходу, 10,1 % у країнах з низьким рівнем доходу та 3,4 % у країнах з низьким рівнем доходу[7].

Фактори навколишнього середовища. Навколишнє середовище завжди було рушієм міграції, оскільки люди втікають від природних катаклізмів, таких як повені, урагани та землетруси.

За даними Міжнародної організації з міграції, «екологічні мігранти - це ті, хто через раптові або поступові зміни навколишнього середовища, що негативно впливають на їхнє життя або умови життя, зобов'язані покинути свої звичні домівки, тимчасово або назавжди, і які переїжджають в межах своєї країни або за кордоном» [7].

Важко підрахувати, скільки в світі є екологічних мігрантів через такі фактори, як ріст населення, бідність, управління, безпека людини та конфлікти, які мають вплив. Оцінки коливаються від 25 млн до одного млрд до 2050 р.

1.3. Нормативно-правове регулювання міжнародної міграції

На сучасному етапі світова спільнота переходить до координації зусиль багатьох країн світу для подолання гострих ситуацій і колективному врегулюванню міграційних потоків. Механізми для регулювання потоків міграції, створені в минулі роки на глобальному (в рамках міжнародних організацій, таких як ООН), регіональному (регіональні економічні організації) і національному (в основі, це промислово розвинуті країни) рівнях, дозволяють поступово послаблювати гостроту в сфері міжнародного переміщення населення і нормалізувати міграційні потоки.

До міжнародно-правових документів з питань міграції належать різні конвенції, пакти, договори.

Генеральна Конференція МОП прийняла Конвенцію, яка зобов'язує держав-членів МОП запровадити компетентну і безоплатну службу допомоги трудовим мігрантам, а також вживати заходів у межах юрисдикції країни для полегшення від'їзду, переїзду та прийому трудящих-мігрантів; надавати, без дискримінації за ознакою національності, раси, релігії або статі іммігрантам, що законно прибули на її територію, умови, не менш сприятливі, ніж ті, котрими

користуються власні громадяни (заробітна плата, робочий час, оплачені відпустки, вік, жіноча стать, оплата юнакам, соціальне забезпечення тощо).

Конвенція постановила, що трудовий мігрант, який був допущений в країну на постійне проживання, а також члени його родини, яким було дозволено його супроводжувати або приєднатись до нього, не висилаються в країну походження чи в ту країну, із якої вони емігрували, на тій підставі, що даний мігрант не здатен продовжувати роботу, яку він виконував, через хворобу чи каліцтва, отримані ним після приїзду. Передбачена така ситуація: коли кількість мігрантів, що прямують з території однієї держави-члена на територію іншої, достатньо велика, тоді компетентні органи влади зацікавлених країн укладають угоду з метою регулювання питань, які набувають взаємного інтересу. Дана Конвенція не чинна для прикордонних робітників, моряків та осіб вільних професій, які в'їхали на короткий термін.

Так, Конвенція про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівних можливостей і звернення. Генеральна Конференція МОП 24 червня 1975 р. прийняла Конвенцію, яка зобов'язує державу-члена організації систематично визначати наявність на її території незаконно найнятих трудящих-мігрантів, а також з'ясовувати, чи не з її території започатковується, проходить чи прибуває будь-який міграційний рух трудящих в пошуках роботи, в процесі якого трудящі-мігранти під час переїзду чи з прибуттям, чи під час перебування й праці розміщуються в умовах, які суперечать відповідним актам або багатостороннім чи двостороннім міжнародним угодам та національному законодавству. Дана Конвенція зобов'язує кожну країну в межах своєї юрисдикції чи спільно з іншими країнами вживати рішучі заходи для припинення таємного міграційного руху та незаконного наймання мігрантів і проти організаторів незаконного або таємного переміщення мігрантів у пошуках роботи, і проти тих, хто наймає на роботу мігрантів, що іммігрували незаконно. Конвенція зобов'язує кожну країну розробити і здійснювати національну політику, спрямовану на сприяння та гарантування однакових можливостей щодо праці та зайнятості, соціального

забезпечення, профспілкових та культурних прав, індивідуальних та колективних свобод для всіх осіб, що законно перебувають на її території як трудящі-мігранти або члени їхніх сімей [8].

Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації прийнята ООН 7 березня 1966 р. За даною Конвенцією під словосполученням «расова дискримінація» розуміються будь-які відмінності, винятки, обмеження або переваги, які ґрунтуються на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного або етнічного походження, котрі ставлять собі за мету знищення або применшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній або інших галузях суспільного життя. Ніщо в даній Конвенції не може бути тлумачено як виняткове будь-якою мірою на стан законодавства держав-учасниць, що стосується питань національної належності, громадянства або натуралізації, за умови, що в таких постановках немає дискримінації щодо будь-якої національності. Відповідно до своїх обов'язків держави-учасники зобов'язані заборонити й ліквідувати расову дискримінацію у всіх її формах та забезпечити рівноправність для кожної людини перед законом, незалежно від раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо стосовно здійснення основних прав.

Насамперед, це право на рівність розповсюджується перед судом та всіма іншими органами, що здійснюють правосуддя. Право на особисту безпеку і захист з боку держави від насильства або тілесних ушкоджень, заподіюваних як урядовими посадовими особами, так і будь-ким іншими, групами або установами. Конвенцією передбачається здійснення політичних прав, зокрема, права брати участь у на основі всезагального і рівного виборчого права, права брати участь в управлінні країною, як і в керівництві державними справами на будь-якому рівні, а також права доступу до державної служби.

За даним документом регламентуються й інші громадянські права. Так, право на свободу пересування і проживання в межах країни, право покидати будь-яку країну, включаючи свою власну, і повертатися до своєї країни.

Особливий наголос зроблений відповідно права на громадянство, та звернено увагу на право укладання шлюбу, право на володіння майном, як особисто, так і колективно, право на спадщину.

Конвенція чітко виділяє право на свободу думки, совісті, релігії сповідання, право на свободу думки і на вільне її висловлення, право на проведення мирних зборів і асоціацій.

Документ регламентує права в економічній, соціальній і культурній сферах, зокрема, право на працю, вільний вибір роботи, задовільні умови праці, захист від безробіття, однакову плату за однакову працю, справедливу й належну винагороду [9].

Міграційна політика держав у цілому спирається на визнання права на розвиток та взаємозв'язок між демократією та правами людини; необхідно враховувати демографічні та міграційні зміни з політикою розвитку, потребу прийняття нових і всебічно охоплюючих стратегій в галузі міжнародної міграції з тим, щоб розв'язати проблеми безробіття та соціальної дезінтеграції як глобальної проблеми, використати міграційні процеси як благо для розвинутих країн, важливу умову для досягнення прогресу у прагненні до справедливості, розвитку та миру.

Ми підійшли до визначення загальних міжнародних норм з міграції. Вони застосовуються до всіх осіб, але передовсім до тих, хто має особливе відношення до мігрантів. Ці загальні норми в основному зафіксовані у різних угодах з прав людини. Більшість прав, передбачених цими угодами, надається всім, хто перебуває на території чи під юрисдикцією держав-учасниць цих угод.

Існують спеціальні міжнародні норми з міграції, які спеціально розроблені для застосування щодо мігрантів. У національних нормах, які регулюють питання міграції, помітна тенденція до приділення основної уваги зменшенню витрат та ризиків, пов'язаних з міграцією, та забезпечення захисту інтересів інших груп (наприклад, наймачів). Міжнародні норми з міграції, як правило, передбачають більший захист інтересів мігрантів, ніж національні норми. Це пояснюється тим, що деякі держави, що беруть участь у розробці

міжнародних норм, угод та інших документів, сприймають себе переважно як країни еміграції. Уряди цих країн хочуть стимулювати еміграцію для розв'язання своїх домашніх проблем. Для того, щоб зробити еміграцію більш пригодною, вони бажають захистити інтереси їх громадян, що виїжджають за кордон. Крім того, всі держави хочуть показати, що вони захищають інтереси своїх громадян, які проживають чи відвідують інші країни.

Ось чому міжнародні норми з міграції часто обмежують свободу національних законодавств та свободу державних службовців при здійсненні національних норм з питань імміграції та еміграції.

Висновки до розділу 1

Отже, ми визначили, що міграція бере свій початок багато століть тому, та за цей час було висвітлено багато ідей, щодо її розподілу та класифікація. Міжнародне переміщення населення розглянуто нами за наступними підходами: демографічному, юридичному, соціологічному, історичному, психологічному.

Міграція ніколи не відбувалася без причини, адже людина не потребує зміну місця життя не підкріплюючи це певною метою, тож основні причини, це: незадовільні економічні умови життя працездатного населення в країнах еміграції; стабільний порівняно високий рівень заробітної платні в основних імміграційних центрах; порівняно вищий технічний рівень умов праці в країнах імміграції; соціальні умови для більш повної реалізації своїх можливостей у країнах імміграції; природні катаклізми в країнах еміграції і вищий рівень охорони навколишнього середовища у країнах імміграції; а також політичні, військові, релігійні, національні та культурні причини.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ І ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ

2.1. Сучасні тенденції розвитку міжнародної міграції населення

Працюючи зі статистикою, ми маємо справу з абсолютними і відносними показниками міграції. До абсолютних показників відносять чисельність (або контингент мігрантів), які знаходяться на даній території в певний момент часу і обсяги міграційних потоків на дану територію (число прибулих) та з неї (число вибулих). Вимірювання контингентів проводиться при переписах, обстеженнях або на основі адміністративних даних, коли є можливість отримати величину на певну дату. Вимірювання потоків міграції проводиться шляхом підрахунку подій переїзду за певний часовий інтервал. При цьому найважливішим показником є чиста міграція (net migration), яка розраховується, як різниця між прибулими на дану територію і виїхавши за її межі. В україномовній літературі цей показник часто зазвичай називається міграційним сальдо (рідше – нетто міграцією). Позитивна чиста міграція може назватися міграційним приростом або чистою імміграцією. Негативна чиста міграція - це міграційний спад або чиста еміграція. Сума потоків вибулих і прибулих (по одному напрямку міграції) називається міграційним оборотом або валовою («брутто») міграцією (Migration turnover / gross-migration) [10].

У 2022 р. запас міжнародних мігрантів – загальна кількість людей, які проживають у країнах, крім країни народження, – оцінюється у 280,6 мільйонів у порівнянні з близько 173,2 млн. у 2000 р. та 102 млн. у 1980 р. Однак частка міжнародних мігрантів серед світового населення лише трохи перевищує показники, зареєстровані за минуле десятиліття, що дорівнювало 3,6 % у 2020 р. проти 2,8 % у 2000 р. та 2,3 % у 1980 р. (рис. 2.1).

Дані про міграційні потоки – мігранти, які щороку в'їжджають і виїжджають із певної країни – є загалом доступними лише серед кількох країн.

У 2023 р., за попередніми оцінками, рекордні 6,5 мільйона нових постійних іммігрантів переїхали до країн ОЕСР, що на 10 відсотків більше, ніж у 2022 р., і на 28 % більше, ніж у 2019 р. На основі змін у даних про запаси мігрантів з часом дослідники загалом оцінюють, що 35-40 млн людей кожні 5 років мігрують (рис. 2.2).

Year	Number of international migrants	Migrants as a % of the world's population
1970	84 460 125	2.3
1975	90 368 010	2.2
1980	101 983 149	2.3
1985	113 206 691	2.3
1990	152 986 157	2.9
1995	161 289 976	2.8
2000	173 230 585	2.8
2005	191 446 828	2.9
2010	220 983 187	3.2
2015	247 958 644	3.4
2020	280 598 105	3.6

Рис. 2.1. Відсоток та кількість міжнародних мігрантів у світі

Джерело: [11]

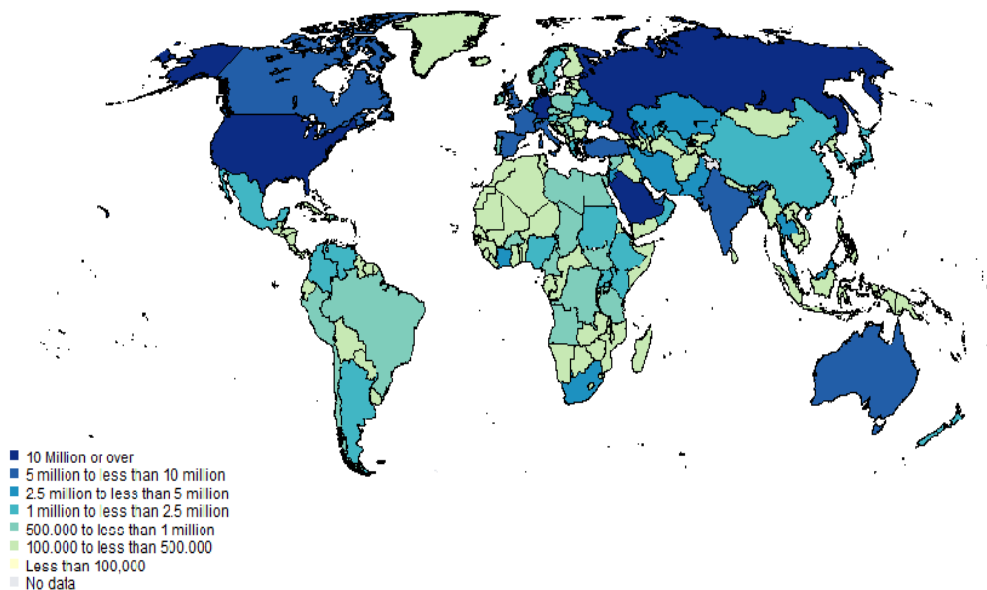

Рис. 2.2. Кількість міжнародних мігрантів у країнах

Джерело: [12]

У порівнянні з чисельністю населення в кожному регіоні частка міжнародних мігрантів у 2019 р. були найвищими в Океанії, Північній Америці та Європі, де представляли міжнародні мігранти, відповідно, 21 %, 16 % та 11 % від загальної кількості населення. Для порівняння, частки міжнародних мігрантів порівняно невеликі в Азії та Африці (1,8 % та 2 % відповідно) та Латинській Америці та Карибському басейні (1,8 %). Однак найвизначніший ріст в Азії відбувся з 2000 по 2019 рр. 69 % (близько 34 млн людей). Європа пережила друге за величиною зростання протягом цього періоду зі збільшенням на 25 млн міжнародних мігрантів, а потім зростанням на 18 млн міжнародних мігрантів у Північній Америці та 11 млн в Африці (рис. 2.3).

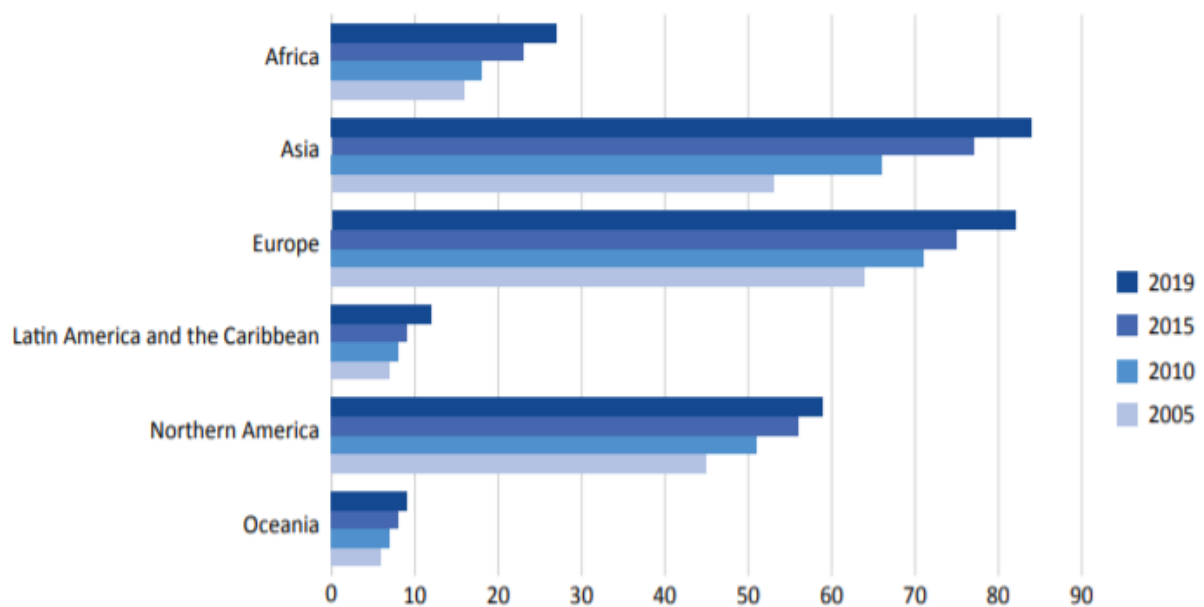

Рис. 2.3. Кількість міжнародних мігрантів за найбільшими регіонами проживання, млн. чол

Джерело: [14]

Зростання міжнародної міграції в деяких регіонах з часом вплинуло на зміну населення. На рис. 2.4 показано пропорційну зміну чисельності населення для кожного з шести регіонів світу з 2009 по 2019 рр. Хоча Європа традиційно є одним з основних регіонів призначення міжнародних мігрантів, за цей період у неї спостерігаються найменші темпи пропорційних змін населення понад 1 %.

Однак цей показник міг би бути набагато нижчим без міжнародних мігрантів, які пом'якшили зменшення чисельності населення в деяких європейських країнах через, наприклад, зниження народжуваності. Для порівняння, Африка зазнала найбільш суттєвих змін, коли її населення зросло майже на 30 % за цей період, завдяки високим показникам народжуваності та збільшенню тривалості життя. Це зростання все ж пом'якшилось еміграцією з Африки до інших регіонів (а саме Європи та Азії).

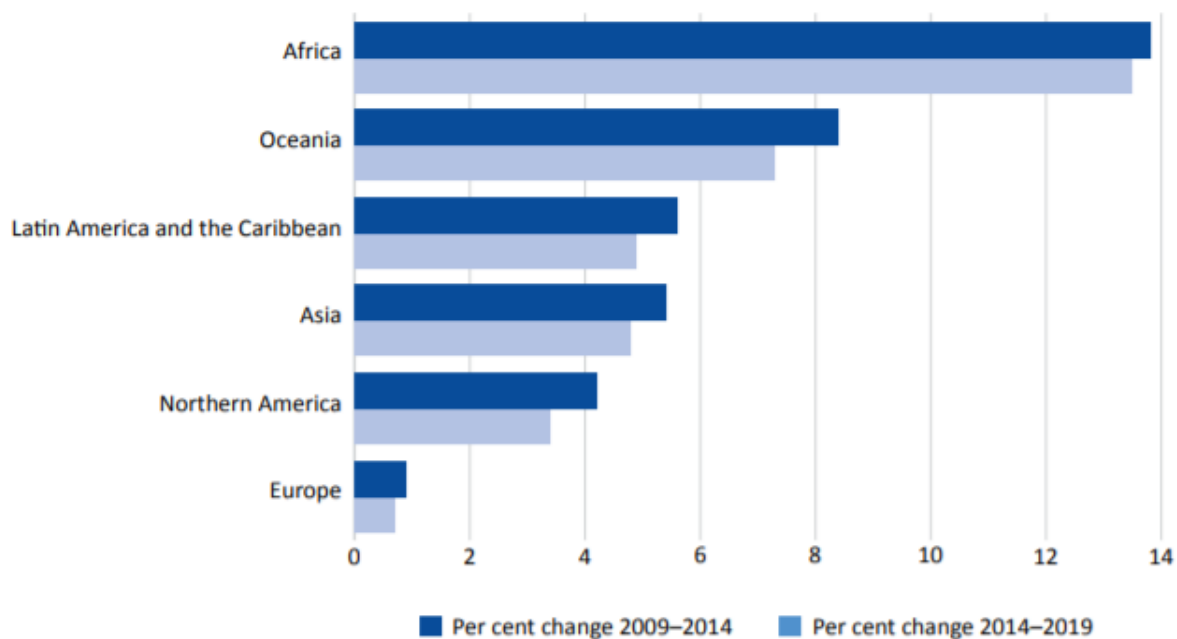

Рис. 2.4. Пропорційна зміна населення за регіонами

Джерело: [14]

Сполучені Штати Америки є основною країною призначення міжнародних мігрантів з 1970 р. З тих пір кількість людей, які проживають у країні, що народилися в іноземних державах, зростає більш ніж у четверо – з менш ніж 12 млн. у 1970 р. до близько 51 млн у 2022 р. Німеччина, друге місце для мігрантів, також спостерігала зростання протягом багатьох років – з 8,9 млн у 2000 р. до 13,1 млн у 2022 р. Список 20 найкращих країн призначення міжнародних мігрантів наведено у лівій колонці Додатку 1.

Список найбільших країн та територій походження мігрантів наведено у правій колонці Додатку 1. Більше 40 % усіх міжнародних мігрантів у всьому світі у 2022 р. (112 млн) народилися в Азії, 16 % походять з Індії (найбільшої

країни походження регіону), Китаю та країн Південної Азії, таких, як Бангладеш, Пакистан та Афганістан. Мексика була другою за величиною країною походження, а російська федерація – четвертою. Декілька інших європейських країн мають значну кількість емігрантів, зокрема Україна, Польща, Великобританія та Німеччина.

Останні доступні підрахунки свідчать про те, що у світі 167,7 млн робітників-мігрантів станом на 2022 р., що складає майже дві третини (59 %) з (тоді) 284,5 млн світових запасів міжнародних мігрантів. У порівнянні зі світовим населенням міжнародних мігрантів працездатного віку у віці від 15 років (255,7 млн) – на трудових мігрантів припадає 65,5 %. З ряду причин, таких, як нелегальна праця, ці глобальні показники можуть бути занижені.

У 2022 р. 68 % працівників-мігрантів проживали в країнах з високим рівнем доходу – за підрахунками, це складає 114 млн людей. Ще 48,5 млн робітників-мігрантів (29 %) проживали в країнах із середнім рівнем доходу, і 5,7 млн (3,4 %) були в країнах з низьким рівнем доходу. Поки ми не можемо порівняти кількість мігрантів-працівників з часом корисно вивчити зміни пропорційного розподілу. У 2022 р., наприклад, там було помітно змінено категорію країни призначення; тобто з 2013 по 2022 рр. – країни з високим рівнем доходу пережили падіння трудових мігрантів на 7 процентних пунктів (із 75 % до 68 %), тоді як рівень доходу середнього рівня країни спостерігали зростання на 7 процентних пунктів (з 12 % до 19 %) [5]. Цей очевидний зсув може бути під впливом економічного зростання в країнах із середнім рівнем доходу та/або змін норм трудової імміграції у країнах із високим рівнем доходу. Частка робітників-мігрантів у загальній кількості робочої сили за групами доходів у країнах з низьким рівнем доходу (1,9 %) була досить незначною та країнами із середнім рівнем доходу (2,2 %), але набагато більшою для країн з високим рівнем доходу (18,5 %).

Чоловіки-мігранти перевищили кількість жінок-мігрантів у 2022 р. на 37,8 млн, при цьому чоловіків (61 %) – 102,7 млн та жінок (39 %) – 64,9 млн, в умовах, коли чоловіки склали більшу кількість міжнародних мігрантів працездатного віку (127 млн або 54 %, порівняно з 107 млн або 46 % жінок).

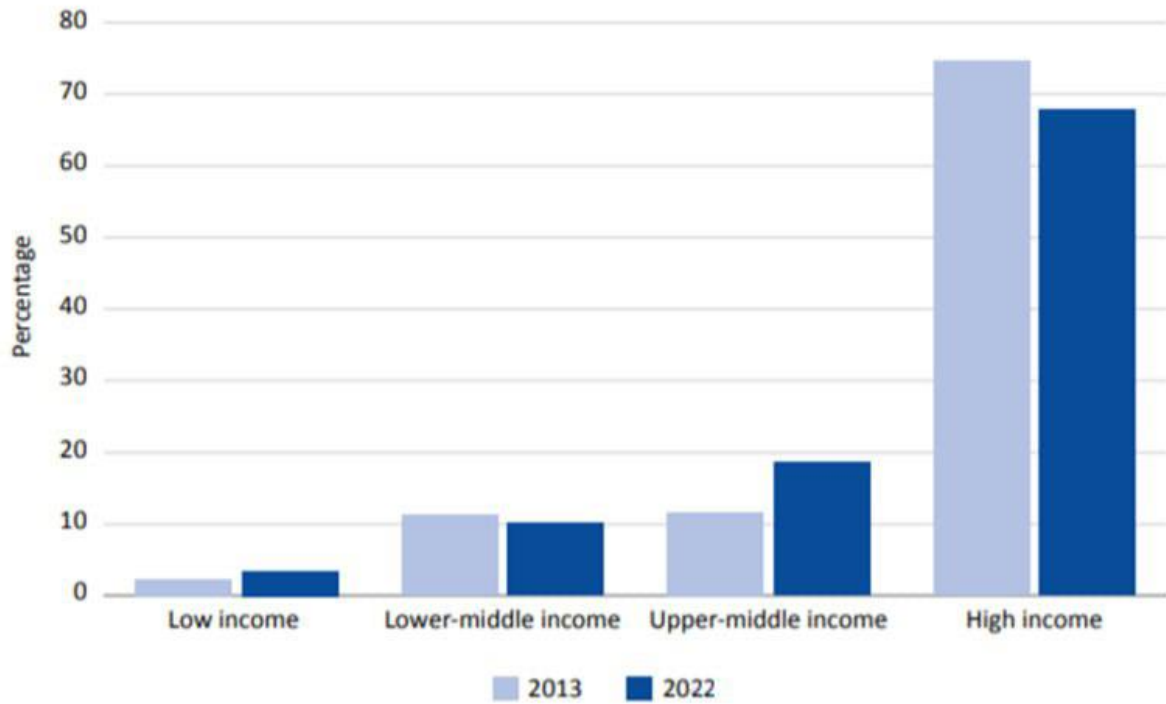

Рис. 2.5. Трудові-мігранти за рівнем доходу країни призначення

Джерело: [14]

2.2 Україна в процесах міжнародної міграції робочої сили в довоєнний період

Не можна заперечувати, що еміграція широких верств населення або експорт робочої сили формують значні ризики для результативності соціально-економічних і суспільно-політичних трансформацій. Першочергово звернемо увагу на наступне. Хоча проблемне поле вкрай широке, проте у ньому особливо виокремлюється так званий відтік мізків («brain drain»), який може виявитись вкрай болючим для суспільства та його розвитку не лише соціально-економічного, а й суспільного і гуманітарного. Якщо раніше під характеристики «відтік мізків» підпадали вчені та кваліфіковані професіонали, які (з різних причин) хотіли жити і працювати поза межами власної батьківщини, то останніми роками до таких процесів відносять не лише переміщення вчених і представників (творчої) інтелігенції загалом, а й студентів, які мають намір здобути західну освіту і надалі працювати в

інститутах розвинутих країн. Оцінка рівня відтоку інтелектуалів у міжнародних порівняннях інтерпретується за допомогою Індексу відтоку мізків (Human flight and brain drain index). Звичайно, значення відповідного індексу для висхідних країн у більшості випадків є значним (потоки спрямовані від висхідних до розвинутих країн), а індекс розвинутих — є значно меншим³, і у цьому випадку частіше йдеться не про відтік (оскільки зустрічні потоки певною мірою можуть врівноважувати один одного), а про обмін знаннями та досвідом.

На жаль, Україна за цим ранжуванням розташована по суті у другій (незадовільній) половині списку країн (таблиця «Індекс відтоку мізків») і знаходиться у «компанії» Анголи, Болівії, Пакистану, Перу. Звернемо увагу, говорячи про чинники, складові і наслідки міграції, частіше увага зосереджується на країнах, куди направляються люди, які покидають свою батьківщину, а з тим і на генерованих складнощах і вигодах для країни, що приймає. Тут ми вкажемо лише на те, що:

- іммігранти сприяють заповненню важливих ніш як у швидко зростаючих, так і сповільнювальних секторах економіки;

- молоді іммігранти, які складають найбільш численну і мобільну групу, зазвичай є краще освіченими, ніж представники старшого покоління, а тому їм легше адаптуватися до ринків праці країни, що приймає;

- найчастіше іммігранти на початкових етапах перебування у «новій» країні готові до самого широкого спектра діяльності як можливості «зачепитись» у новій країні.

Звичайно, відкритість країни до іммігрантів початково вимагає значних ресурсів. Тому фундаментальне питання про те, як максимізувати вигоди чи мінімізувати втрати міграції, як для країн, що приймають, так і для самих мігрантів, потребує складних законодавчих і нормативних узгоджень не лише в рамках окремих країн, а й у контексті співпраці з партнерськими країнами. У тому числі з огляду на швидке старіння населення у більшості «приймаючих» (розвинутих) країн, зокрема країн ЄС, що збільшує попит на мігрантів, щоб компенсувати дефіцит робочої сили у виокремлених сферах або виходячи з

суспільних можливостей і потреб. значна частина мігрантів, яка не мала близьких родичів у країні, куди вони мігрували, намагається все ж увійти до складу робочої сили приймаючої країни. І за експертними спостереженнями, збільшення припливу мігрантів на 1 п. п. відносно загальної зайнятості в країні підвищує обсяг виробництва на 1% на п'ятий рік перебування мігрантів на новому місці.

Якщо для приймаючої країни міграційні потоки частково вдається регулювати (а відтак отримувати більше вигод, ніж втрат), то наслідки для країн, звідки відбувається еміграція, розглядаються радше як негативні або ж суперечливі. Насамперед негативи проявляються у випадках, якщо йдеться про людський капітал і відтік кваліфікованої робочої сили. Зокрема, відтік кваліфікованої робочої сили впливає на країни походження мігрантів таким чином:

- послаблюється людський капітал країни походження і, таким чином, створюється дефіцит висококваліфікованої робочої сили;
- водночас знижується продуктивність праці, а також наповнення бюджетів різних рівнів;
- зростають потреби соціального захисту при зменшенні ресурсних надходжень.

Слід також вказати, що відтік робочої сили впливає на інституційну і макроекономічну спроможність країни загалом через:

- погіршення якості роботи державних установ у країні-експортері (частина кваліфікованих державних службовців також може виїхати або перейти у приватний сектор у якості заміни тим, хто емігрував);
- послаблення стимулів і привабливості ділового та інвестиційного клімату,
- оскільки для міжнародного бізнесу вагомим фактором є чисельний і якісний склад потенційних працівників у країнах-експортерах трудових ресурсів;
- розбалансування податкової системи. Перерозподіл податкових надходжень від податків на прибуток (через незатребуваність висококваліфікованої робочої сили, доданої вартості у випуску продукції) на користь податків на споживання.

Однак в умовах низької купівельної спроможності населення, підтримання «середнього» життєвого рівня потребує припливу частини коштів «заробітчани» або тих, хто оселився і працює за кордоном; вимушений перерозподіл фінансування сфер, пов'язаних із людським капіталом. Так погіршення демографічної структури внаслідок еміграції («втрата» молоді і зростання частки людей старшого віку) означає необхідність збільшення витрат на програми соціальної допомоги, насамперед пенсії, з одночасним зниженням видатків на освіту.

Не є дивиною, що мігранти ризикують опинитися у т. зв. пастці бідності, з якої не так легко вийти. Значною мірою це зумовлено тим, що переселення з власної країни до, зокрема, західноєвропейських потребує значних коштів. Різноманітні посередницькі фірми обіцяють фінансову допомогу, однак насправді це може виявитися фінансовим «зашморгом». Для нинішнього випадку України це має вельми неоднозначний наслідок. Річ у тому, що певна частина українців (у довоєнний період) хотіла б мігрувати до країн ЄС, але розуміла, що, по-перше, навряд чи швидко знайде роботу, яка дозволить оплачувати поточні витрати, у т. ч. житлово-побутові, і «нормально жити», по-друге – без стабільної роботи немає там перспективи (що зумовлено незнанням мови, відсутністю належної спеціальності та кваліфікації та ін.).

Війна і підтримка європейців відкрила «вікно можливостей» для такої категорії – використання гуманітарної та соціальної допомоги, пільги з житлом і працевлаштуванням формують передумови затриматися у Європі навіть тим, хто раніше про це лише мріяв (із сподіванням, що з часом вдасться розв'язати поточні проблеми). І, ймовірно, це єдина можливість утримати хоч найменший рівень добробуту тим, хто через війну втратив дім і засоби до існування.

Слід вкотре зазначити, що міграційні потоки вкрай складно регулювати, навіть якщо для цього існують потреби. Зокрема, чисельні показники припливу-відпливу мігрантів не завжди відповідають дійсному стану справ (навіть, якщо ігнорувати нелегальну міграцію, учасники якої з часом легалізуються). Так, під час коронавірусної пандемії значна частина переселенців «застрягла», оскільки

не змогла повернутися на батьківщину, коли почали запроваджуватися суттєві обмеження і заборони на в'їзд до країн. Хоча компроміс було знайдено – уряди ухвалювали рішення про продовження дозволів на тимчасове перебування і роботу мігрантів, які вже знаходились на території країн (щоб уникнути неконтрольованих збурень і заворушень), проте воно лише частково розв'язувало проблему впорядкування міграційних потоків, однак не могло вирішити соціально-економічні труднощі мігрантів і членів їх сімей. Це слід враховувати й українським мігрантам і переселенцям, які у 2022 – 2023 рр. знайшли прихисток в країнах ЄС. Однак, вірогідно, далеко не для всіх українців, які покинули країну, «пільговий» порядок отримання різноманітних дозволів діятиме й у наступні роки. Так само і для самих українців статус «тимчасовості» не завжди буде прийнятний.

2.3. Міжнародна трудова міграція робочої сили з України в умовах воєнного стану

Повномасштабна російсько-українська війна, призвела до безпрецедентного з часів Другої світової війни явища – масової міграції населення України та появи не відомого раніше в українському суспільстві феномена багатомільйонних вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, біженців, переселенців, шукачів притулку й емігрантів. Історія Європи та світу зазнала чимало потужних міграційних криз: афганської (1979–1989 рр.), яка спровокувала появу понад 6 млн біженців та емігрантів; венесуельської (2013–2019 рр.) – 3 млн осіб; сирійської (2019–2020 рр.) – майже 3 млн осіб [15]. Повномасштабна війна росії проти України триває вже майже три роки. Війна змусила мільйони людей залишити свої домівки в Україні. Переміщення населення відбувається як всередині країни, так і за кордон. Раптові переміщення великої кількості населення створюють нові виклики та загострюють існуючі проблеми, як для окремих громад так і для держави в цілому. Звичайно вимушена міграція працездатного населення країни відбилася

на економічних показниках розвитку України (рис. 2.6). Дані рисунку демонструють у 2022 р. зниження ВВП на 29,1 % та збільшення рівня цін на 26,6 % [16]. Як наслідок відбувається згортання та деформація ринку праці, скорочення робочих місць, зниження купівельної спроможності робочої сили, збільшення рівня безробіття тощо.

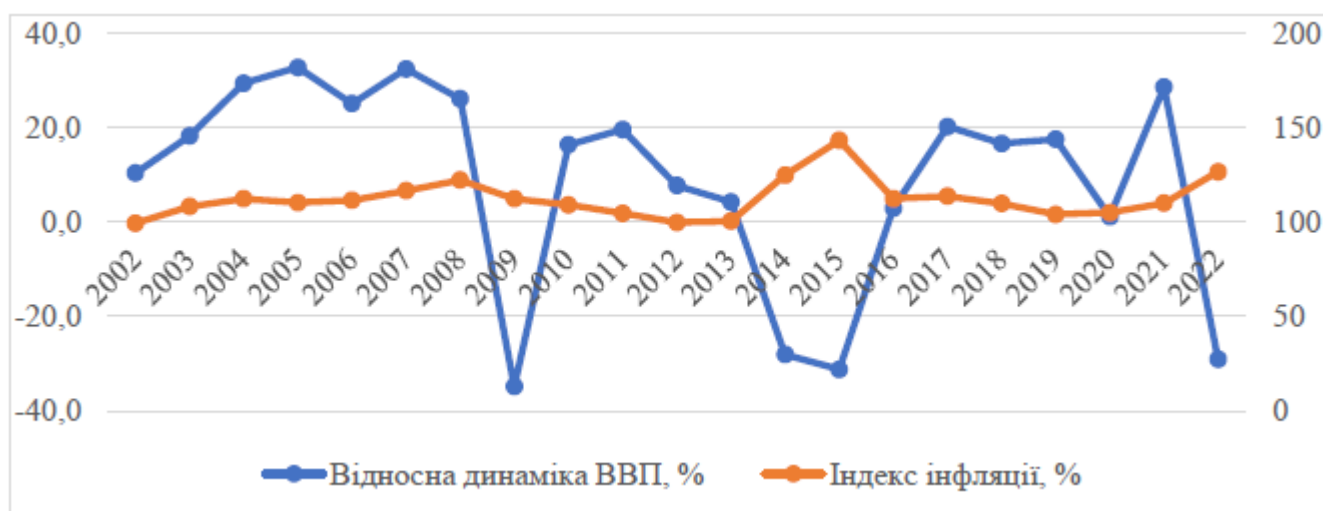

Рис. 2.6. Темпи зміни ВВП та рівень інфляції в Україні у 2002-2022 рр., %

Джерело: [16]

Опитування серед 103 генеральних директорів та топ-менеджерів компаній-членів AmCham показало, що 41 % компаній-членів AmCham Ukraine продовжують працювати повністю, а 50 % працюють частково. 29 % компаній-членів переїхали в межах України, а 19 % за межами України. При цьому 15 % компаній довелося закрити офіси в окремих регіонах, а 2 % повністю закрили офіси [17]. До того ж, деякі підприємства, які мають, наприклад, мережі торговельних центрів, вимушено втратили частину свого бізнесу через війну, так як деякі ТЦ опинились в окупації, а деякі просто знищені через ракетні обстріли.

Щодо опитування більшості компаній України і стану їх співробітників, 24 % компаній вказали що не всі співробітники регулярно виходять на зв'язок після початку повномасштабної війни на території України. 50 % стикались з довготривалою відсутністю зв'язку з співробітниками. Також 17 % компаній вказали що мають співробітників, які загинули внаслідок повномасштабної війни,

11 % вказали що мають співробітників, які зникли безвісти внаслідок повномаштабної війни, та 17 % компаній вказали що мають співробітників які фізично постраждали під час проведення бойових дій на території України. Воєнні дії, окупація, знищення критично-важливої інфраструктури, гуманітарна катастрофа, примусова депортація до країни-агресора це наслідки війни, які призвели до наведених вище статистичних даних. В опитуванні 877 власників бізнесу, основними причинами, які заважають бізнесам відновлюватись виявились відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку (62 %), непрогнозованість розвитку ситуації в Україні (48 %), відсутність достатнього капіталу (43 %), непередбачувані дії держави що можуть погіршити стан бізнесу (29 %), недостатність кредитних коштів (28 %), зруйнованість ланцюгів постачання (26 %), неефективна довга дорога логістика (23 %) [18]. При цьому, компанії з перших днів війни намагалися максимально оптимізувати витрати, вдаючись до скорочення персоналу, надання відпусток без збереження заробітної плати, призупинення трудових відносин за договорами, зниження рівнів заробітних плат тощо. За опитуванням кадрового порталу GRS.UA, кількість потерпілих від скорочення ділової активності та безробіття в Україні сягає 52 %. Респонденти стверджують, що їм або платять мінімальну зарплату, або скоротили її до 30 % і більше [19]. Процес організації роботи ускладняється тим, що велика кількість людей стала вимушено внутрішньо-переміщеними особами (ВПО) у інші області країни у зв'язку з втечею від війни. Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), фактична чисельність ВПО в Україні складає приблизно 3,5 мільйона, що становить 10 % від загального населення України.. Найбільше ВПО мешкає в Дніпропетровській (479 000 осіб, або 14 % від загальної фактичної чисельності ВПО) та Харківській (414 000, 12 %) областях на сході України, тоді як столиця, м. Київ (343 000, 10 %), і Київська область (268 000, 8 %) посідають, відповідно, третє і четверте місця за чисельністю прийнятих ВПО (рис. 2.7).

Вимушена міграція змінили структуру ринку праці, структуру пропозиції та національне насичення кваліфікованими працівниками. До війни на одне

робоче місце в цій категорії претендували 5–8 осіб. З квітня 2022 р. конкуренція між кандидатами без досвіду роботи становила вже від 14 до 15 осіб на одне робоче місце. З серпня на одну вакансію претендує вдвічі більше – 28 претендентів [20]. Щодо даних про кількість претендентів на одне потенційне робоче місце, дані варіюються від 7-16 осіб в залежності від регіону та вакансії.

Рис. 2.7. Оцінка фактичної чисельності ВПО за областями переміщення

Джерело: [7]

Незважаючи на великий рівень конкуренції, є наявне зниження рівня заробітної плати. Економіка знаходиться в критичному стані, ціни на товари та послуги постійно ростуть, а заробітні плати, в кращому випадку, залишаються на тому ж рівні, або скорочуються.

За даними опитуваннями Нацбанку, у приватному секторі зарплати впали на 25–50 %, як порівняти з довоєнним часом. У бюджетному секторі персонал частково відправляли в простій із виплатою 2/3 зарплат. У середньому, дохід майже всіх українців після початку повномасштабного вторгнення знизився на 20 %. За даними Rabota.ua, третина компаній, які займаються промисловістю, не мають можливості платити зарплату взагалі. Ще 20 % оплачують працю

лише частково (30–60% від довоєнного рівня). І лише третина готові платити робітникам в повному обсязі.

Також важливим фактом є те, що після початку повномасштабного вторгнення на територію України багато людей виїхало за кордони держави.

Міграційний потік біженців з України не схожий на попередні міграційні кризи, які спіткали Європейський континент у XXI ст. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), статус тимчасового захисту у країнах Європи отримали близько 4,9 млн українських біженців, що складає близько 1 % від населення країн ЄС [21] (рис. 2.8).

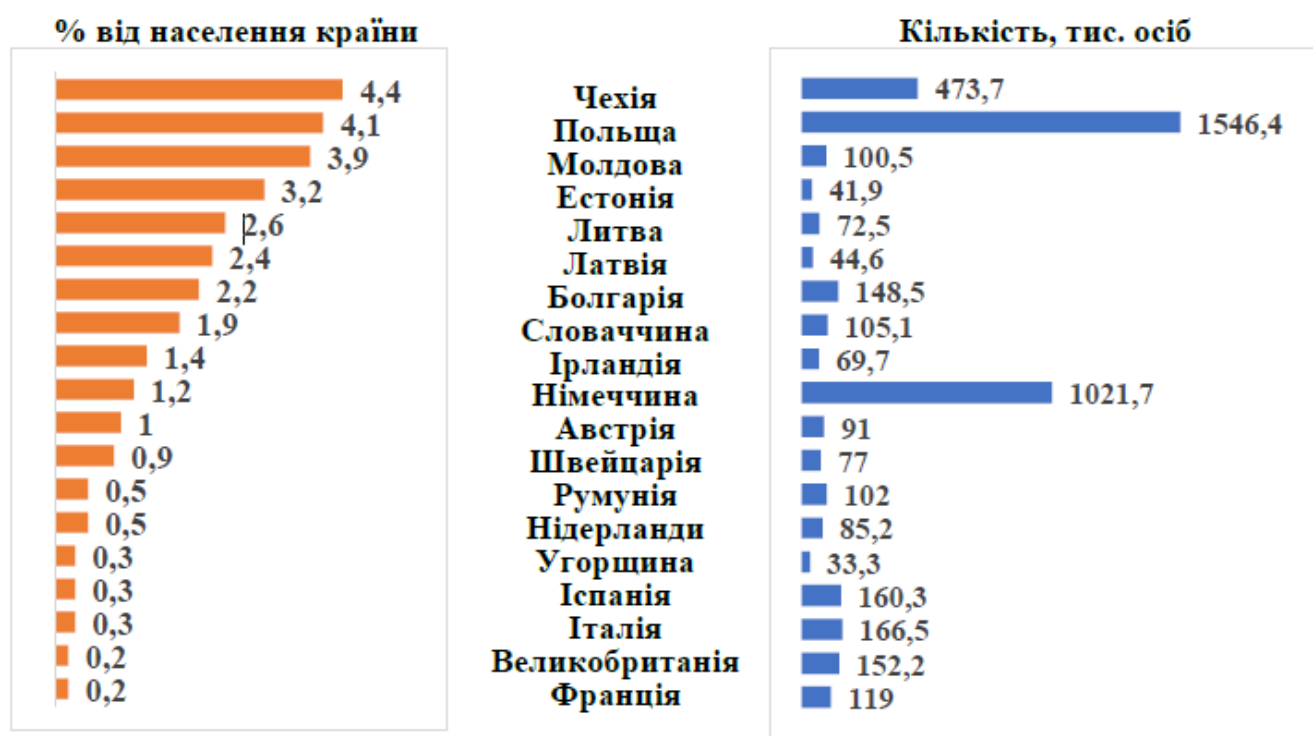

Рис. 2.8. Кількість українських біженців у країнах Європи у 2024 р.

Джерело: складено на основі [21]

Як видно з рис. 2.8 найбільше українців прийняли Польща, Німеччина та Чехія. Водночас частина тих, хто виїхали з України після 24 лютого 2022 р., повертаються в Україну на короткостроковий період. За даними опитування Gradus Research, в Україну за першої можливості планують повернутися 77 %. Водночас 13 % не планують повертатися в Україну. Найбільше українців

виїхало саме на територію Польщі та Німеччини, і за останні пів року остаточно легалізувались: тобто отримали статус біженця або посвідку на постійне перебування на певний термін. Категорії населення як виїхали, це в більшості жінки, діти, підлітки та молодь. Особливо болюче питання постає в сучасних умовах, адже виїзд великої кількості молодих людей закордон на довгий період перебування несе за собою негативні наслідки для країни, оскільки молодь є потенційним каталізатором для економічного та культурного розвитку країни. Також це призводить до таких наслідків:

- *демографічних проблем*, оскільки втрата молодої робочої сили може вплинути на демографічну ситуацію в країні, зокрема на зниження народжуваності, збільшення відсотку старіючого населення та зменшення рівня населення в цілому;

- *втрати інтелектуального потенціалу*, так як молодь є найбільш активною та творчою частиною населення;

- *неотримання соціального досвіду*, необхідного для розвитку країни в майбутньому;

- *еміграція робочої сили*, що може призвести до скорочення можливостей для розвитку економіки країни;

- *зростання бідності*, оскільки молодь є тією частиною суспільства, яка могла б найбільше внести у розвиток економіки та соціальну сферу, що позитивно відобразилось би в майбутньому;

- *втрата культурної спадщини та національної ідентичності*, оскільки саме молодь може передати культурні цінності та традиції майбутнім поколінням;

- *втрата довіри до держави* з подальшим збільшенням корупції та неефективністю державних інституцій.

- *втрата талантів* у різних сферах, таких як наука, технології, мистецтво, спорт тощо, що може призвести до втрати можливостей для розвитку цих галузей в Україні.

- *розрив між поколіннями*, оскільки старші покоління можуть відчувати відсутність підтримки та взаєморозуміння з молоддю, яка живе в інших країнах;

– *соціальні виклики* – такі, як збільшення кількості залишених без опіки дітей, посилення старіння населення, розрив сімей, втрата соціальної координації та співпраці тощо.

– *економічні втрати* через втрату молоді робочої сили, зменшення робочих місць, збільшення соціальних витрат на підтримку тих, хто залишається без роботи, та зниження економічного зростання.

– *політичні наслідки*, оскільки еміграція молоді може призвести до зменшення активної участі молоді в політичному житті, втрати їхнього впливу на прийняття рішень та розвитку демократичних процесів в Україні.

І наведені вище негативні наслідки можуть бути реальними, а не потенційними. Оскільки більшість жінок з дітьми вже довгий час знаходяться за кордоном, отримали тимчасовий \ постійний прихисток та адаптувались до нових умов життя. Вони ходять на роботу, а їхні діти до іноземних шкіл, ліцеїв та університетів. Вони не знають чи повернуться додому в Україну, оскільки почали будувати своє життя там, майже з нуля, за кордоном. А підлітки та молодь якраз зараз перебувають на етапі вибору свого майбутнього, і можуть всерйоз замислитись над тим, щоб пов'язати своє життя з іншою країною, з тою ж Польщею чи Німеччиною. І якщо дивитись на реальну статистику, то насправді інші країни отримують більше переваг ніж негативних наслідків від такої кількості українців на теренах своїх держав.

Однак, більшість людей хочуть повернутись додому. Вони адаптувались до життя в іншій країні, але не прагнуть в ній залишитись. Підлітки та молодь навчаються онлайн, через дистанційне навчання в школах та університетах. Загалом за кордон під час війни виїхали понад 12,5 млн українців, а повернулося з країн Євросоюзу майже 5 мільйонів переселенців з України [22].

Важливо зазначити, що початок повномасштабної війни на території України мав значний вплив на зайнятість населення, в тому числі категорію здобувачів вищої освіти. Більшість з них незадоволені сучасним станом працевлаштування та економіки і серйозно задумуються щодо виїзду за кордон для заробітку. А це, як було вказано раніше, несе дуже велику кількість

негативних наслідків для країни як в теперішньому так і в майбутніх перспективах. Як показують результати опитування, молодь готова повертатись додому в Україну. І важливим є забезпечити це повернення використовуючи шляхи, які допоможуть не тільки українській нації, а й усій країні. Для цього можна вжити наступні заходи:

- створення привабливих умов для життя та роботи в Україні. Це включає покращення економічної ситуації, зменшення рівня корупції та підвищення якості освіти і охорони здоров'я;

- розвиток міжнародних програм обміну, які б дозволили здобувачам вищої освіти і молоді з України навчатися та працювати за кордоном, а також залучати молодь з-за кордону до освітніх та культурних проєктів в Україні;

- покращення комунікації з українською діаспорою та створення платформ для спілкування та співпраці з ними;

- вдосконалення різних соціальних інституцій;

- проведення інформаційних кампаній, що надають здобувачам освіти та молоді в Україні та за кордоном зрозумілу та цікаву інформацію про реальні переваги та можливості повернення в Україну.

Висновки до розділу 2

Враховуючи вищезазначене стає зрозумілим, що міжнародне переміщення населення з кожним роком збільшується та ця проблема на сьогодні є значною для всього світу. Нами виділено, що Сполучені Штати Америки є основною країною призначення міжнародних мігрантів з 1970 р. З тих пір кількість людей, які проживають у країні, що народилися в іноземних державах, зросла більш ніж у четверо – з менш ніж 12 млн. у 1970 р. до близько 51 млн у 2022 р. Німеччина, друге місце для мігрантів, також спостерігала зростання протягом багатьох років – з 8,9 млн у 2000 р. до 13,1 млн у 2022 р. Список 20 найкращих країн призначення міжнародних мігрантів та найбільших країн та територій походження мігрантів наведено у Додатку 1. Більше 40 %

усіх міжнародних мігрантів у всьому світі у 2022 р. (112 млн) народилися в Азії, 16 % походять з Індії (найбільшої країни походження регіону), Китаю та країн Південної Азії, таких, як Бангладеш, Пакистан та Афганістан. Мексика була другою за величиною країною походження, а російська федерація – четвертою. Декілька інших європейських країн мають значну кількість емігрантів, зокрема Україна, Польща, Великобританія та Німеччина.

Також, беззаперечно можна зазначити, що основним видом міграції на сьогоднішній час є Трудова міграція. Останні доступні підрахунки свідчать про те, що у світі 167,7 млн робітників-мігрантів станом на 2022 р., що складає майже дві третини (59 %) з (тоді) 284,5 млн світових запасів міжнародних мігрантів. У порівнянні зі світовим населенням міжнародних мігрантів працездатного віку у віці від 15 років (255,7 млн) – на трудових мігрантів припадає 65,5 %. З ряду причин, таких, як нелегальна праця, ці глобальні показники можуть бути занижені.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

3.1. Механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні

На сьогоднішній день міграція є одним з найбільш суперечливих явищ в системі державного управління. Основною проблемою сучасного управління міграційними процесами є пошук найбільш ефективних підходів і методів, які дозволили б отримати найбільш оптимальну віддачу від процесу, наприклад грошові перекази від мігрантів, робоча сила іноземців і т.д., і зменшення завданої цим же процесом шкоди, прикладом є «відтік мізків», старіння нації й тому подібне. Урядові структури розвинених країн все більше усвідомлюють необхідність комплексного і збалансованого підходу в управлінні міграцією. Впродовж тривалого часу вивчення міграційних процесів і їх впливу на структуру та політику сучасних держав залишалося в тіні. Однак сучасні тенденції зміни світового геополітичного простору висунули міграцію населення на позицію однієї з важливих складових системи внутрішньодержавних і міждержавних відносин. У розпал гострої глобальної конкуренції, транснаціоналізації політичного і економічного простору вона впливає на характер і сутність політичних процесів, на політичну систему будь-якої сучасної держави. Також значний вплив вона чинить на ринок праці країни. Варто зауважити, що сьогодні ситуація на ринку праці України досить нелегка, що відображається рівнем безробіття, малою кількістю якісних вакансій, рівнем заробітної плати й тому подібне.

На рис. 3.1 представимо власне бачення причин і наслідків невідповідності попиту та пропозиції праці. Як показують дані рисунку сучасних умовах глобалізації існує невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці, що призводить як до втрат держави та працівників, так і до створення кадрового резерву для структурної економічної перебудови,

перенавчання та підвищення рівня освіти населення. Українці мають достатньо можливостей для легального працевлаштування за кордоном. Значна кількість наших громадян вже має позитивний досвід роботи за кордоном. Україна вже багато років характеризується складною економічною ситуацією, що провокує українців шукати роботу за межами своєї країни. Внаслідок усього цього можна стверджувати, що наші громадяни будуть численними трудовими мігрантами за кордоном ще впродовж багатьох років.

Рис. 3.1. Причина та наслідки формування трудової міграції в Україні

Джерело: створено автором

Одним з ключових питань, що вивчаються в контексті проблеми, є контроль над міграційними потоками на території країн світу. Іншими словами,

мова йде про міграційну політику держав. Труднощі в сфері управління міграційними процесами зростають в зв'язку з внутрішніми і зовнішніми геополітичними процесами. У зв'язку з цим держава повинна звернути увагу на соціально-економічні, політичні та міграційні процеси в країнах походження мігрантів, розвивати міждержавне співробітництво з іншими країнами у сфері реадмісії нелегалів і боротьби з транснаціональною злочинністю.

Трудова міграція значно впливає на життя та трудову діяльність громадян країни, вона породжує значну кількість позитивних та негативних наслідків, які відчують на собі як люди, які мігрують, так і вся країна. Вивчення цих наслідків відіграє значну роль в механізмі регулювання зовнішньої міграції, так як вони є передумовою формування міграційної політики країни. На рис. 3.2 згруповані позитивні та негативні наслідки трудової міграції для мігранта та для країни.

Міграційна політика включає в себе концепцію, яка представляє собою фундамент міграційної політики, систему поглядів, що визначають межі правового, етичного та ідеологічного простору, в рамках якого можуть формуватися програмні документи з міграції населення та інших напрямках державного регулювання демографічних процесів. Концепція міграційної політики, якщо вона виступає правовим документом державного рівня, включає принципи, згідно з якими має здійснюватися регулювання міграційних процесів. Подібні документи регіонального рівня повинні відповідати основним положенням Концепції міграційної політики країн. Основними елементами Концепції міграційної політики, крім принципів, що визначають правовий та етичний простір, в рамках якого допустимо вплив на міграційні процеси, є мета, зумовлені нею завдання в усіх напрямках міграційної діяльності, пріоритети та механізми здійснення політики.

Вихідним при цьому є обґрунтування мети міграційної політики. Для цього можливі різні підходи: з позиції забезпечення економіки, що розвивається трудовими ресурсами; з позиції характеру демографічного розвитку (міграція як компенсатор природного спаду населення); з позиції геополітичних інтересів держави, її національної безпеки. Міграційна політика

носить територіально-диференційований характер. Тому в різних місцевостях існують різні міграційні проблеми, а отже, цілі міграційної політики та напрямки їх досягнення різні. Підпорядкованість цілей і диференціація їх за стадіями міграційного процесу, а також за видами міграції та її напрямками визначають їх багатоплановість і територіальні відмінності.

Для мігранта	
	<p>Позитивні</p> <p>отримання більшої заробітної плати; покращення рівня життя працівника і членів його родини; здобуття нового професійного досвіду; підвищення рівня кваліфікації; отримання мовної практики; розширення світогляду, набуття свідомості та розуміння реальних умов ринкової економіки; набуття навичок жити в умовах культури демократичного суспільства та ін.</p>
	<p>Негативні</p> <p>окреме проживання членів родини та руйнація сімей; проблеми виховання дітей; зайнятість на простих низькокваліфікованих роботах; часто нелегальна та напівлегальна зайнятість; зайнятість на важких, часто ненормованих, шкідливих для здоров'я роботах; нижчий рівень оплати праці порівняно з місцевими працівниками; недоступність кваліфікованої медичної допомоги; загроза насильства з боку роботодавців; важкі побутові умови; загальна зневага, втрата національної самосвідомості; набуття чужих звичаїв та невласливого менталітету та ін.</p>
Для країни	
	<p>Позитивні</p> <p>зменшення рівня безробіття в країні; перекази грошей, підвищення рівня життя членів родин трудових мігрантів; зниження соціальної напруги в умовах економічної кризи; зниження навантаження на соціальні фонди; підвищення кваліфікації мігрантів, які повернулись додому; поширення в суспільстві цінностей жити в умовах культури демократичного суспільства та ін.</p>
	<p>Негативні</p> <p>нерентабельність та втрати від вкладень в освіту і підготовку фахівців; втрата висококваліфікованих найбільш економічно-активних працівників; втрата сімейних цінностей у суспільстві; зменшення народжуваності; старіння нації, зростання демографічного навантаження на працюючих на внутрішньому ринку; зменшення податкових надходжень та відрахувань у соціальні фонди; зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку при існуючій низькій купівельній спроможності основної маси населення та ін.</p>

Рис. 3.2 Наслідки формування трудової міграції з України до інших країн світу

Джерело: створено автором

Налагоджений механізм трудової міграції націлений на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, розгляд основних передумов

формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на територіальну неоднорідність міграційних процесів в регіонах, на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли в результаті міграційних процесів в Україні та інших країнах. Наукові погляди теоретиків в області міграції служать для розуміння причин і факторів не тільки минулих, а й сучасних процесів міжнародної міграції. Знання законів міграції дозволяє спрогнозувати ефективні стратегічні соці-еколого- економічні напрямки розвитку економіки країни будь-якої держави. Стратегія визначає пріоритети державної політики, які скоординовані з умовами нових ринків працевлаштування, створює соціально-економічний і правовий захист трудящих мігрантів, сприяє формуванню якісної доміграційної і професійної підготовки працівників мігрантів. При цьому одним з головних чинників в реалізації поставлених завдань виступають партнерські відносини за допомогою багатостороннього міжнародного співробітництва між державами в умовах глобалізації.

Варто відзначити, що в Україні на державному рівні повинно бути сформовано стратегічне бачення позитивної ролі міграційного ресурсу для демографічного і економічного розвитку даної країни. Без міграційного приросту чисельність населення України буде неухильно скорочуватися, що несприятливо позначиться на геополітичному положенні країни і її місці в ієрархії найбільших світових держав, тому потрібно працювати над імміграційною політикою держави. В історії не було випадків, коли прискорення економічного зростання країни відбувалося б при скороченні чисельності трудових ресурсів. Викликане об'єктивними демографічними причинами скорочення чисельності і старіння національної робочої сили в Україні фактично ставить під сумнів можливість поступального розвитку економіки. В таких умовах залучення додаткової робочої сили з-за кордону стає необхідною умовою подальшого розвитку країни. Тільки однозначне розуміння і визнання на офіційному рівні позитивної ролі міграції для подальшого розвитку України може сформулювати переконливий посил суспільству про те, що мігранти – це абсолютно необхідна частина українського життя. Поряд з

визнанням позитивного потенціалу міграції має бути чітке розуміння міграційних викликів, з якими стикається Україна.

Стратегічні цілі, які стоять перед українською міграційною політикою, повинні проглядатися за всіма прийнятими нормативними актами і адміністративними рішеннями в цій галузі. У сфері міждержавної міграції – це повернення мігрантів, які виїхали на роботу за кордон та стимулювання припливу постійних мігрантів для стабілізації чисельності постійного населення України і тимчасових мігрантів для заповнення дефіциту вітчизняного ринку праці.

Основна мета в галузі трудової міграції – створення працюючої (проігноровані українськими роботодавцями та мігрантами) моделі залучення іноземної робочої сили, яка витікала б з реальних потреб вітчизняного ринку праці, не ущемляючи прав українських працівників, і при цьому гарантувала права трудових мігрантів. При цьому політика по залученню трудових мігрантів повинна бути додатковим, а не основним інструментом виправлення ситуації на ринку праці, оскільки працевлаштування «своїх» є важливішим кроком. У зв'язку з цим актуальним управлінським завданням є визначення реального дефіциту кадрів на українському ринку праці, оцінка можливостей перерозподілу наявних національних трудових ресурсів та, виходячи з цього – потреби в залученні іноземної робочої сили. Таке завдання не може вважатися завданням міграційної політики; воно повинне вирішуватися в комплексі з реалізацією державної соціально-економічної політики, політики зайнятості населення, політики в галузі освіти, політики регіонального розвитку.

Захист інтересів національних працівників може забезпечуватися не тільки кількісними обмежувачами для іноземної робочої сили. Пріоритетне право працевлаштування для українських працівників вже гарантує їх перевагу на ринку праці. Законодавчо закріплена реалізація принципу рівної оплати за рівну працю для мігрантів і національних працівників також на ділі є механізмом захисту національного ринку праці, тобто не дозволяє розцінювати мігрантів як джерело дешевої робочої сили.

При цьому зведення таких штучних обмежень на шляху іноземних

працівників на український ринок праці, як здача іспиту на знання української мови, історії та законодавства України (що безумовно доречно щодо іноземних громадян, які претендують на отримання дозволу на проживання і громадянства України) як умови отримання дозвільних документів на право працювати в Україні, здатне лише відвести потоки трудової міграції в сферу тіньового працевлаштування. Проте, найважливішим, часто визначальним, аспектом інтеграції є економічний. Участь мігрантів в ринку праці неминуче має на увазі недопущення дискримінації та експлуатації мігрантів, сприяння підвищенню їх кваліфікації та технічної підготовки, а значить, передбачає не тільки пристосування мігрантів до приймаючого суспільства, а й наявність «зустрічних» кроків з приймаючої сторони. Саме в економічній сфері важливо реалізувати основні принципи співвіднесення прав трудових мігрантів та національних працівників: при дотриманні принципу пріоритетного найму українських громадян повинен жорстко дотримуватися принцип рівної оплати за рівну працю і забезпечення соціальних і трудових прав мігрантів, що дозволить сприймати трудових мігрантів не як джерело дешевої робочої сили, а як спосіб поповнення дефіциту вітчизняного ринку праці.

Важливим завданням політики інтеграції є скорочення ризиків, які несе в собі масова міграція в плані національної безпеки (таких як етнічне розмежування суспільства, втрата єдиних цінностей і норм). Тільки в тому випадку, якщо приймаюча держава робить реальні кроки, щоб забезпечити права мігрантів, які протидіють дискримінації та маргіналізації мігрантів, тіньової зайнятості та експлуатації мігрантів, їх соціальної виключеності, і в той же час сприяє формуванню толерантного ставлення до приїжджиків серед корінного населення, публічно визнає роль мігрантів для економіки країни, роз'яснює ті чи інші мотиви проведеної міграційної політики населенню – тільки тоді створюється атмосфера, в якій мігранти та суспільство можуть ефективно взаємодіяти.

Для того, щоб змінити структуру економіки України й, перш за все, підвищити професійний рівень працівників нашої держави, які зайняті у вищій ланці ланцюжка зі створення доданої вартості, потрібно звернути більшу увагу

на освіту. Освіта – майбутнє нашої держави, вона готує висококваліфіковані кадри, які в майбутньому піднімають економіку нашої держави. У цьому сегменті економіки повинні бути зайняті найбільш конкурентоспроможні працівники, у результаті чого професійні заклади та заклади вищої освіти будуть давати високий рівень знань для майбутніх кадрів. Попри це, слід визначити потреби ринку праці країни й готувати, відповідно, потрібних людей, щоб не було надлишку і зростання структурного безробіття. Щодо забезпечення вітчизняного ринку праці іноземними кадрами необхідної кваліфікації потрібно на державному рівні вирішити питання професійної підготовки трудових мігрантів. Про актуальність цього говорить високий незадоволений попит на робочу силу на українському ринку праці в умовах припливу трудових ресурсів з-за кордону. Досвід показує, що професійна і мовна підготовка потенційних мігрантів в країнах походження часто не відповідає вимогам українських роботодавців. Доцільно налагодити підготовку робітничих кадрів з числа мігрантів в Україні на основі існуючих і створення нових навчальних закладів системи середнього професійного навчання. Це забезпечило б необхідний рівень професійної і одночасно мовної підготовки. Навчання повинно проводитися на кредитній основі з умовою подальшого відпрацювання суми кредиту в Україні.

Але сама освіта не може подолати всіх перешкод, що стоять перед Україною. На національному та обласному рівнях потрібно інвестувати в інфраструктуру: відкривати нові підприємства, установи, удосконалювати, відновлювати, відкривати та будувати все можливе для розвитку країни, що дасть:

- в короткостроковій перспективі збільшення робочих місць,
- в середньостроковій і довгостроковій – збільшення прибутку на інвестиції в приватному секторі.

Варто також здійснювати інвестиції в нові технології, це, по-перше, посприє розвитку держави, а, по-друге, дозволить створити нові робочі місця в експортному секторі економіки. В інвестиційному процесі повинні брати участь як засоби приватних фірм чи організацій, так і держава. Шкода, що сьогодні

уряд інвестує незначні кошти в наукові дослідження та нові технології, також збільшення кількості робочих місць не було головною метою цих інвестицій. Однак, вже сьогодні країна потребує здійснення державних інвестицій в розвиток освіти, інфраструктури, нових технологій, де основна мета – збільшення кількості робочих місць, відновлення конкурентоспроможності та збільшення зайнятості в експортному секторі.

На нашу думку, реформування ще потребує система оподаткування. Доречно було б її спростити та перебудувати так, щоб вона стимулювала підвищення конкурентоспроможності, зростання інвестицій і збільшення зайнятості. Необхідно переглянути податкове законодавства й усунути прогалини, які там є, а також потрібно ліквідувати всі перепони, що перешкоджають виявленню ініціативи. Зменшити податки для того, щоб зробити Україну більш привабливою країною для ведення тут бізнесу та заохочення здійснювати інвестування. Слід зазначити, що зараз транснаціональні корпорації «за» зберігання та інвестування своїх доходів за кордон, оскільки, якщо вчинити по-іншому, то вони змушені будуть платити податки і в тих країнах, де одержують прибуток, і в Україні.

Що стосується зменшення податків, то це призведе до зменшення надходжень до держбюджету, але ці втрати можна подолати підвищенням податків на споживання. Окрім того, ця дія могла би принести додаткову вигоду, так як може вплинути на зміну теперішньої структури попиту на користь товарів вітчизняного виробництва. Це є необхідним не тільки для того, щоб не допустити зростання безробіття в країні, але і для скорочення дефіциту торгового балансу.

На наш погляд, цільовими орієнтирами нової міграційної політики країни в сфері зовнішньої трудової міграції на перспективу повинні стати: збалансований територіальний соціально-економічний розвиток країни; соціально-економічне благополуччя і забезпечення безпеки громадян. Реалізація механізму регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні передбачається здійснити шляхом:

- 1) вдосконалення законодавства України з питань міграції;

2) укладення та реалізації міжнародних договорів України з питань міграції, в тому числі угод про регулювання процесу переселення і захист прав переселенців, а також про захист прав співвітчизників за кордоном;

3) розробки в установленому порядку і реалізації заходів з регулювання міграційних процесів в рамках відповідних державних цільових програм;

4) розробки та реалізації регіональних міграційних програм;

5) розробки заходів з облаштування вимушених мігрантів і включення їх в державні, міжрегіональні та регіональні програми соціально-економічного розвитку;

6) розробки соціально-економічних заходів, спрямованих на регулювання міграційних процесів з урахуванням геополітичних інтересів країни, соціально-економічної, демографічної та екологічної ситуації і перспективи розвитку регіонів, бажаних для розміщення мігрантів;

7) розрахунку балансів трудових ресурсів як всієї країни, так і регіонів, забезпечення створення робочих місць при реалізації економічних та інвестиційних проектів;

8) вдосконалення взаємодії між державними органами виконавчої влади з питань міграції;

9) створення системи наукового забезпечення та професійної підготовки кадрів з питань міграції;

10) взаємодії з іноземними державами і міжнародними організаціями з метою регулювання міграційних процесів.

Отже, на нашу думку, найголовнішими моментами є вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

3.2. Вплив міграції на економічний розвиток країни під час воєнної агресії

Упродовж останніх трьох років приділяється велика увага дослідженням такого явища як міграція в Україні та вплив міграційних процесів на економіку країни, де вивчаються при-чини та наслідки, а також негативного явища. Як і раніше, так і тепер, основними критеріями міграційного процесу залишаються:

- економічні (пошук людьми кращих умов життя);
- політичні (пов'язані з війнами, дискримінацією);
- стихійні (природні катастрофи, стихійні лиха, хвороби).

Аналізуючи останні десятиліття на усій планеті, спостерігається інтенсифікація негативного явища такого, як насильство. А самим «яскравим» прикладом цього є таке негативне явище, як війна. І саме воєнні конфлікти є при-чиною зростання кількості мігрантів.

Цей етап міграційного процесу не оминув і Україну. Широкомасштабна збройна агресія РФ проти України, травмування цивільного населення, масові вбивства, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, призвели до масової міграції населення. За офіційними даними з початку 24 лютого 2022 р., кількість населення України зменшилася на 6,7 млн осіб [23]. Скоротилося і число молоді віком до 20 років та жінок продуктивного віку [24]. Тому аналіз, дослідження та вирішення нагальної проблеми спричинені війною з Росією, спричинили низку актуальних питань і необхідність пошуку способів їх вирішення.

В останні роки, а саме з лютого 2022 р., ми спостерігаємо стрімке скорочення населення, яке і надалі посилюється війною та міграцією. І, якщо у попередні роки (до лютого 2022 р.), в період становлення незалежності в національному законодавстві з питань адміністративного обліку природного руху населення з усіх записів актів цивільного стану вилучалася інформація про рівень зайнятості та освіти осіб, на яких вони склалися, так як не проводився облік міграційної активності населення, то прийнятий Закон

України «Про свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» (14.12.2003 р. № 1382-IV [25]), Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» (05.11.2015 № 761-VIII [26]), розпорядження Кабінету міністрів України (12 липня 2017 р. № 482-р «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» [27]) та розпорядження Кабінету міністрів України від 18 липня 2018 р. № 504-р. «Про проведення пробного перепису населення» [28], активізувала роботу органів державної влади, які були направлені на зміну, удосконалення та реалізацію законодавства про міграцію.

Окреслені питання є актуальними і потребують досконалого вивчення та аналізу, а також проведення дослідження щодо визначення стану розвитку та удосконалення міграційного процесу в Україні. Адже війна призвела до втрати роботи до 15 мільйонів українців працездатного віку. При чому, рівень безробіття постійно зростає, і процес зупинення і відновлення працівників на робочі місця передбачити неможливо.

Вивчаючи питання щодо проблеми міграційного процесу протягом останніх років вивчалися багатьма вітчизняними науковцями, також проводилася велика кількість досліджень щодо виявлення причин і наслідків проблем міграційного процесу. Наприклад, Кудин С.І. та Федик М.В. [29] здійснювали дослідження практики управління людським капіталом в умовах соціально-економічної кризи, спричиненої пандемією COVID-19. У працях Подри О. та Петришина Н. [30], проводився аналіз міграційних процесів в Україні, висвітлювалися основні фактори, що спричиняють міграцію та їх вплив на соціальний та економічний ландшафт країни. Науковці, такі як Томашук І. і Болтовська Л. [31] зосередили дослідження щодо глобалізації світової економіки та її впливі на міграційні процеси. Черній Л., досліджуючи міграційні процеси та їх вплив на соціально-демографічну ситуацію вказує на те, що міграційні процеси, з одного боку, здатні руйнувати власну ідентичність, а з іншого, можуть сприяти їх розвитку [32].

Щодо питання міграції робочої сили є предметом досліджень таких

науковців як: Н. Бортник, О. Гриценко, А. Задоя, Т. Камінської, А. Сухорукова, С. Фоміна, В. Тарасевича, а саме теоретичні основи явища зовнішньої міграції було продемонстровано у працях М. Шульги, Е. Лібанова, О. Малиновської. Питанням впливу міграційного капіталу на національний економічний розвиток було викладено у роботах А. Гайдуцького, К. Кравчука та ін. науковців, що заклали наукову основу для у подальшому дослідження вказаної тематики.

Отже, не зважаючи на значну кількість наукових праць та робіт, які присвячені міграційній діяльності, політична, економічна та соціальна ситуація в Україні вимагає дослідження, аналізу, пошуку та розробки оптимальної моделі щодо ефективних шляхів її забезпечення. Наявна література, що зараз є в Інтернеті у вигляді наукових розробок і досліджень, дає змогу отримати цілісне розуміння виклику і можливостей, які створює міграція в Україні. Це дає можливість сформулювати комплексний погляд на майбутнє економіки в умовах повномасштабної війни.

Слід зазначити, що у вітчизняній економічній літературі зараз відсутня загально- прийнята методика оцінювання середовища розвитку міграційних процесів, що унеможлиблює запровадження системного моніторингу зовнішньої міграції населення. Тому під поняттям такого визначення як «середовище розвитку міграційних процесів» ми розуміємо систему чинників (економічних, соціальних, демографічних, політичних, культурно-духовних, інституційних та територіальних), що сприяють виштовхуванню або притяганню мігрантів.

Підхід до оцінювання середовища розвитку міграційних процесів повинен відповідати критеріям (табл. 3.1), що дозволять побудувати універсальну методику, яка матиме як наукове, так і прикладне значення.

Останніми роками країни Східної Європи переживають міграційні процеси, що були наслідками різного виду економічних, соціальних та політичних факторів, які включали в себе пошук кращих економічних можливостей, підвищення рівня життя через політичну нестабільність та

перехідні процеси, що відбувалися в деяких країнах. Щодо України, то цей процес ділять на такі чотири етапи.

1. Перший період – здобуття незалежності (1991–2004 рр.), який характеризується внутрішньою міграцією – із села в місто. Тобто відбувся виїзд невеликої кількості українців за кордон, переважно в росію та країни СНД. У цей період українці шукали можливості працевлаштування в ближніх країнах.

2. Другий – інтеграційний період (2004–2013 рр.). Це період, коли відбулося переселення з села в місто, а також зросла зовнішня міграція, а саме до країн Західної Європи, а також внаслідок розширення ЄС та запровадження безвізового режиму для громадян України. Так громадяни виїжджали до Польщі, Іспанії, Італії тощо у пошуку кращого заробітку. Внаслідок чого Україна стала транзитною країною для мігрантів з Азії та Африки, що намагалися потрапити до Західної Європи.

3. Третій – окупаційний період (2014–2021 рр.). Це період, коли внаслідок бойових дій з'явилася велика кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), коли багато українців покинули зони військових дій у Донецькій і Луганській областях. Українці шукали притулку в сусідніх країнах, насамперед у Польщі та інших державах ЄС, а трудова міграція продовжувала залишатися важливим фактором, оскільки все більше українців шукали можливості працевлаштування за кордоном.

4. Теперішній, четвертий – воєнний період (24 лютого 2022 р. – дотепер). Російсько-українська повномасштабна війна, що розпочалася

24 лютого 2022 року, глибоко вплинула на міграційні процеси в Україні: руйнації, масові вбивства призвели до масового переміщення людей, коли мільйони українців покинули свої домівки в пошуках безпеки всередині країни або за її межами (у Польщі, Угорщині, Словаччині, Румунії та Молдові, а також в інших державах-членах Європейського Союзу).

Проблема, яка постала сьогодні в плані міграційних процесів в Україні, привертає увагу не тільки державних діячів, але і науковців та усієї громадськості і, безумовно, особлива актуальність її зростає в період

прийняття важливих державних рішень під час голосування у виборчому процесі, при проведенні референдумів, втіленні в життя державних програм щодо політичного та соціально-економічного розвитку України.

Враховавши тенденції щодо збільшення кількості мігрантів у світі, процес якого постійно нагнітається, призвело до того, що 5 грудня 1951 р. у м. Брюсселі було створено Міжнародну організацію з міграції (англ. International Organization for Migration; MOM / IOM) – міждержавну міжнародну організацію. Мета такої організації – це злагоджена координація держав та міжнародних організацій міжнародної міграційної політики, створення форуму для обговорення актуальних питань у міграційній сфері та надання державам допомоги у випадку реалізації певних проектів міграційної сфери. Саме MOM надає допомогу КМУ при розробці державної митної політики та ефективного використання зв'язку між міграцією та розвитком шляхом підвищення обізнаності основних зацікавлених сторін про суть, застосування та вплив грошових переказів, які надходять в Україну, а також можуть охарактеризувати фінансову поведінку мігрантів та їх домашніх господарств, показати рівень загального впливу на соціально-економічний розвиток країни міграції.

Таблиця 3.1

Принципи відбору показників для побудови методичного підходу оцінки середовища розвитку міграції

Принципи	Значення
Повнота	Здатність охопити різні групи населення
Доступність	Оцінка без проведення спеціальних досліджень згідно інформації Державної служби статистики України
Надійність	Забезпечення надійності оцінок на регіональному та національному та рівнях
Універсальність	Відображення інтегральним показником впливу міграційних процесів
Специфічність	Відповідність середовища міграційної активності населення специфіці проблеми
Компаративність	Порівняння у динаміці та за загальною ознакою
Валідності	Кількісне відображення щодо впливу на середовище міграційної активності населення.
Відтворюваності	Одержання достовірних результатів при використанні інтегрального показника за різних умов і в різний період часу.
Відсутність подвійного впливу	Недопущення мультиколінарного зв'язку між автокореляцією і показниками.

При дослідженні проблеми міграційних процесів в Україні, нам буде цікаво простежити їх вплив на демографічну ситуацію в державі, адже війна, яка досі триває в Україні, дала нові негативні демографічні прогнози зменшення населення. Для прикладу – у 2014 р. населення складало близько 45 тис. осіб, а у 2020 р. воно скоротилося до 44 тис. осіб. Довоєнні прогнози становили скорочення до 43 тисяч, а прогнози, які становитимуть вже у 2025 р. – це скорочення до 33,5 тис. осіб.

Така негативна демографічна криза є серйозним викликом для довгострокового соціально-економічного розвитку України. Адже це все передбачає глибокі кризові наслідки для економіки країни. Війна, що триває, призводить до того, що відбувається старіння населення. Молодь виїжджає за кордон, а це зменшує кількість працездатного та економічноактивного населення. А, отже, Україна зіткнеться з низкою перешкод щодо підтримки економічного зростання та забезпечення соціального добробуту своїх же громадян. Тобто, якщо не запровадити якісь зміни, можна очікувати негативні зміни в економіці.

Так, за даними Світового банку, до кінця 2024 р. приватне споживання скоротиться на 50 %, порівняно з минулим роком. Обмеження можливостей експорту української продукції негативно вплине на інвестиційний клімат [33]. Навіть зараз вже можна відмітити, що рівень прямих інвестицій в Україну становить 0%! Звісно, як наслідок такого негативного процесу – скорочення податкових надходжень до державного бюджету, постійне зростання витрати на додаткові соціальні видатки. Спрогнозувати співвідношення податкових надходжень до ВВП також неможливо, так як постійно зростає показник старіння населення, а також йде постійне зменшення показника робочої сили.

Можна зазначити, виходячи з даних умов в країні та загрози життю населення спричиняє не лише відтік робочої сили на ринку праці, не тільки зменшення робочого населення, а й призвела до масового скорочення та дефіциту кваліфікованих працівників. Якщо війна і далі буде затягуватися,

то є ймовірність того, що вимушено переселені особи за умов втрати власного житла змінюватимуть місце проживання і будуть у пошуку постійного житла та місця працевлаштування. І, з часом, навіть патріотично налаштовані українці будуть поступово виїжджати за межі країни, керуючись не тільки принципами збереження власного роду, але і у небажанні віддавати своє життя за незалежність країни. Це, звісно, звучить грубо, але це залишається фактом.

Відтік «української еліти і мозку» в країні продовжує зростати разом з небажанням воювати і віддавати своє життя і буде і надалі зростати. Усе це сприятиме демографічним змінам усередині країни та відобразиться на ринку праці, зміні структури попиту і пропозиції робочої сили, що є новим викликом на повоєнному ринку праці як в Україні, так і в країнах Європи та/або інших приймаючих країнах. Цілком імовірно, що доведеться зіткнутися з парадоксом, коли в умовах гострого дефіциту трудових ресурсів, мільйони українців будуть працювати не на економіку нашої держави, а за кордоном. Натомість міжнародні рекрутингові агентства залучатимуть в Україну велику кількість трудових іммігрантів із країн, що розвиваються. Тобто, як уже раніше було зазначено, на зараз не відомі конкретні напрями та обсяги відновлення української економіки, тому можна визначити лише ключові питання майбутньої державної політики адаптації та інтеграції трудових іммігрантів до українського суспільства.

Тому саме зараз метою державної політики адаптації та інтеграції трудових іммігрантів до українського суспільства має бути формування міграційної політики, але не просто політики, а політики максимально ефективної для відновлення економічного потенціалу України. Варто також враховувати, що після відновлення економіки частина трудових іммігрантів прагнучиме залишитися в Україні, отримати громадянство або дозвіл на тривале перебування. За умов ефективної міграційної політики це сприятиме зміцненню трудових ресурсів та ринку праці.

Також має місце Стратегія державної міграційної політики на період

до 2025 р., яка заключає в себе реалізацію низки цілей державної міграційної політики, а саме: України вимагає удосконалення системи державного управління міграційними процесами. Важливими складовими системи, які сприяли б підвищенню її ефективності та виконанню завдань, що сформульовані у Стратегії, є інтеграція реемігрантів та іммігрантів в українське суспільство, цільове залучення міграційних трансфертів, врахування впливу міграційних процесів на економічне зростання регіонів і країни в цілому, використання міграційного потенціалу території для уповільнення темпів депопуляції.

Враховуючи такі аспекти, Україна повинна орієнтуватися на відтворення соціально-економічної безпеки власних громадян, забезпечуючи її базові елементи: достатні фінансові ресурси для соціально незахищених громадян, надання житла при його втраті й задовільні умови проживання в разі тимчасового перебування, доступ до закладів охорони здоров'я, доступ до ринку праці й закладів освіти, підвищення кваліфікації та/або перекваліфікації.

Особливу роль відводиться саме державному регулюванню економіки напряму щодо забезпечення соціального та економічного розвитку країни, який реалізують органи влади на усіх рівнях і на постійній застосовувавши необхідний інструментарій, метою якого є підвищення ефективності дій та досягнення позитивних зрушень в системі національного господарства та його структурних елементах, а також недопущення негативних тенденцій розвитку економіки та суспільства. Сюди входить прогнозування впливу різного роду ризиків і загроз національній безпеці та її структурним та функціональним компонентам.

Суть поняття «державне регулювання економіки» формується зі застосуванням середовищного, антикризового, інструментального, методичного, ресурсно-функціонального та інституційного підходів. Актуалізація державного регулювання розвитку національних економік формується новими глобальними викликами, а саме у вигляді природних та

техногенних надзвичайних ситуацій (пандемією Covid-19, гібридні війни, технологічні зміни, демографічні виклики, процеси економічної глобалізації, політична нестабільність, екологічні проблеми, тощо) тобто з-поміж яких особливої уваги набуває проблема розвитку міграційних процесів, зміни їх інтенсивності, форм та наслідків.

Також важливою частиною щодо державного управління є розробка прогнозів. Так, згідно постанови Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1315 «Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки», було розроблено основні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 рр. [34]. Такий Прогноз розроблено Міністерством економіки України за участі зацікавлених центральних органів виконавчої влади. Мета розробленого Прогнозу – формування уявлення щодо перспективи розвитку економіки України у 2024-2026 рр. у населення, бізнесу, органів державної влади та міжнародної спільноти. Саме прогнозування – це віддзеркалення життя українців, що базуються на визначенні показників економіки країни. Прогноз проводився з урахуванням соціальних чинників та аналізом розвитку економіки у 2014–2024 рр. Проводилася оцінка впливу на економіку до спровокованого повномасштабного військового вторгнення росії в Україну у 2014 р., включаючи агресії росії проти України з лютого 2022 р., та період військової активності до сьогодні. Разом з цим враховувалася реалізація заходів Уряду з нівелювання негативного впливу війни як на бізнес, так і населення в умовах систематичної фінансової допомоги з боку міжнародних партнерів. Незважаючи на складні умови, бізнес адаптується і, хоч і з великим «скрипом», повернувшись до роботи, поступово відновлює свою діяльність, переформатувавшись до інших регіонів та умов, проводячи і надалі зовнішньоторговельні операції, покращує свої очікування на майбутнє з огляду на власні сили, допомогу Уряду (запущено різноманітні програми кредитної та грантової підтримки бізнесу).

У Прогнозі також було закладено позитивні наслідки від реалізації вже прийнятих рішень щодо економічної політики, а також дії, пов'язані із реалізацією низки проєктів з відбудови: відбудова зруйнованої енергетичної і соціальної інфраструктури, кроки з розмінування та повернення до сільськогосподарського обігу частини земель, кроки з розширення логістичних можливостей, кроки з збільшення державної підтримки бізнесу та населення (програми 5–7–9, «Робота», «Оселя», Армія відновлення та інші), які реалізовуватимуться за допомогою партнерів [34].

Враховуючи це, 2024 р. стане етапом закріплення економічного відновлення, яке вже почалося у поточному році після значного падіння у 2022 р. Основними рушіями відновлення протягом прогнозного періоду будуть фактор, що заключає в себе безпеку та незворотний напрям щодо вступу до ЄС, який супроводжуватиметься зростанням інвестиційної активності через нагальну потребу країни у відновленні втрат виробничих потужностей і інфраструктури, понесених від війни.

Такі процеси будуть підтримуватися завдяки продовження ефективної співпраці із міжнародними партнерами та фінансовими організаціями, а саме – продовження реалізації програми з МВФ, впровадження реформ в рамках Плану України на 2024–2027 рр. та впровадження пропозицій з боку Європейської Комісії щодо Регламенту Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу про створення Українського фонду.

Продемонстровані основні макропоказники економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 рр., схвалені постановою Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 № 1315 і враховані при доопрацюванні проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» під друге читання [35], за допомогою табл. 3.2.

Щоб не допустити майбутні економічні кризи в Україні уряд міг би розглянути можливість впровадження наступних рекомендацій, що ґрунтуються на міграційній та демографічній політиці:

Таблиця 3.2

Основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку
України на 2024–2026 рр.

Показник	2024	2025	2026
	(прогноз)		
Валовий внутрішній продукт			
номінальний, млрд гривень	7 643	8 980,6	10 421,8
відсотків до попереднього року	104,6	106,8	106,6
Індекс споживчих цін:			
грудень до грудня попереднього року, відсотків	109,7	108,1	106,9
Рівень безробіття населення у віці 15–70 років за методологією Міжнародної організації праці, відсотків до робочої сили відповідного віку	18,7	17,7	15
Сальдо торговельного балансу, визначене за методологією платіжного балансу, млн доларів США	-40 172	-27 044	-25 433

– *Заохочувати імміграцію кваліфікованих працівників.* Тобто прискорити розробку візових заявок для кваліфікованих працівників або створення стимулів для бізнесу наймати та навчати працівників-іммігрантів. Але на зараз це проблемно, оскільки не кожен хоче ризикувати власним життям.

– *Заохочувати вітчизняну робочу силу* полягає в інвестуванні в освітні та навчальні програми для розвитку вітчизняної робочої сили в секторах, які відчувають дефіцит робочої сили.

– *Покращення соціальних послуг*, а саме: надавати кращі соціальні послуги (охорона здоров'я та освіта)

– *Заохочення зростання населення* – впровадження політики, спрямованої на заохочення зростання населення (пропонує стимули для подружніх пар мати більше дітей або покращуючи підтримку сімей з дітьми, а не вводити податок на дітей)

– *Усунути політичну нестабільність.* Війна, що триває в Україні, спричинила поглиблення економічної кризи. Уряд повинен працювати над вирішенням ситуації і сприяти стабільності в країні. Це допоможе залучити іноземні інвестиції та сприятиме економічному зростанню.

Таким чином, міграція населення є багатовимірним явищем, яке ускладняється внаслідок економічних та соціальних змін, що відбуваються в

українському суспільстві за умов активізації світових процесів глобалізації та впливу світової економічної кризи. Негативні тенденції у розвитку багатьох сфер життя населення України – значний відтік кваліфікованих кадрів тощо, зумовлюють необхідність поглибленого вивчення міграції населення.

В історичному аспекті роботи з'ясовано, що зовнішні міграції в Україні стимулювалися економічними, соціальними, політичними, релігійними причинами, що призвело до чотирьох хвиль еміграції українців.

Виявлено, що основними актуальними причинами посилення усіх типів міграції в Україні є: невідосконалена міграційна нормативно-правова база; економічна нестабільність; ризиковані умови життя та проживання кожного українця в умовах війни; нестабільна підтримка збоку держави; соціальна незахищеність ВПО; посилення військового контролю щодо проходження ВЛК збоку ТЦК; небажання багатьох українців віддавати своє життя за країну, яке зумовлено корупційними діями збоку чиновників; неналежне утримання армії; нерівномірність у розміщенні продуктивних сил; погіршення екологічної ситуації; криміналізація суспільства тощо.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що війна в Україні дуже вплинула на демографічну та економічну ситуацію в країні. Війна, що триває з 2014 р. та повторне вторгнення у 2022 р. призвели до масового виїзду молодого населення, яке, за прогнозами, досягне 26 млн до 2060 р. Міграційна криза призвела до зменшення кількості населення працездатного віку та збільшення кількості пенсіонерів та осіб з інвалідністю, що створює значні виклики для економіки країни.

Зменшення чисельності населення призвело до скорочення приватного споживання, експорту та іноземних інвестицій. Скорочення податкових надходжень і збільшення соціальних витрат також призвели до економічної кризи.

Так як чинна міграційна нормативно-правова база не розрахована на прибуття в Україну великої кількості трудових іммігрантів з метою участі у відновленні економіки у повоєнний період, очевидно, що повинні бути дії збоку законодавчої влади держави. А саме з цією метою необхідно

схвалювати окремий закон, у якому були би визначені шляхи адаптації та інтеграції трудових іммігрантів.

Щоб запобігти майбутній економічній кризі, потрібно впроваджувати міграційну та демографічну політику, спрямовану на вирішення проблем, висвітлених у цьому дослідженні.

3.3. Напрями удосконалення міграційної політики в Україні

Важлива роль міграції полягає в плануванні руху населення і управління ним, в контролі за мінливою ситуацією і в гнучкому реагуванні на нові умови соціально-економічної реальності, що виникають в процесі реформування економіки і суспільства. Економічна функція міграції забезпечує кількісну і якісну відповідність речових і особистісних факторів виробництва. Селективна політика пов'язана з залученням мігрантів за такими ознаками, як професія, кваліфікація, країна.

Регулювання міграційних процесів, як і управління міграційними потоками, є однією з найважливіших задач держави, без реалізації якої неможливо забезпечити національну безпеку і соціальну стабільність в суспільстві, також неможливо посприяти вітчизняній економіці та реалізувати інтереси громадян. Регулювання міграційних процесів проводиться на основі міграційної політики, яка повинна враховувати стратегічні інтереси держави і суспільства, так як міграційні процеси мають довготривалі наслідки у всіх сферах суспільства [36].

Згадані вище обставини вказують на необхідність вироблення зваженої міграційної політики, належного законодавчого забезпечення регулювання зовнішньої трудової міграції та злагодженої роботи всіх органів влади України. На сьогоднішній день в умовах існуючої демографічної кризи процес міграції населення є найважливішим для сучасної України. За допомогою міграції виконується головним чином збільшення населення країни, проте, якщо міграційна політика вибудована

не вірно, то відбувається скорочення населення через значну кількість трудових емігрантів.

Міграційний приріст (поряд з природним приростом) є складовою загального приросту населення, а його збільшення – найважливіше завдання сучасної української політики. Однак необхідно відзначити, що в другому десятилітті ХХІ ст. зовнішня міграція в Україні набуває нових рис, перестаючи бути виключно економічною. Необхідно констатувати зміни економічних і соціальних параметрів міграції, які потребують нових методів правового регулювання. У зв'язку з цим актуальне вдосконалення національного міграційного законодавства, яке буде спрямоване на адаптацію міграційних потоків до стратегічних інтересів держави.

З огляду на масовість міграційної політики, перед початком кодифікації законодавства необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогоднішній день законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та недоопрацювань. Кодекс повинен стати єдиним документом, що визначає правові норми, пов'язані із здійсненням в Україні державної політики в сфері міграції, врегулюванням міграційних процесів і відносин, що виникають у цій сфері, а також правовим становищем іноземних громадян і осіб без громадянства в Україні.

У кодексі можуть бути зосереджені положення різних нормативно-правових актів, що регулюють в даний час міграційну сферу. Концентрація в єдиному документі норм, що регулюють відносини в міграційній сфері, ще більш спростить роботу з отримання учасниками міграційного процесу: повноважними державними органами, громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства – інформації про права та обов'язки, про відповідальність і т. д.

Імовірно даний документ буде складатися з двох частин – загальної і особливої й буде містити загальні положення та положення, що стосуються порядку виїзду з України та в'їзду в Україну, порядку тимчасового перебування, проживання, роботи на території України, трудової міграції,

правового положення іноземних громадян в Україні. При цьому в першій частині слід визначити основні поняття, а в особливій частині – перелік існуючих міграційних режимів, порядок отримання віз і особливості реєстрації іноземців в Україні.

Регулювання міграції має бути націлене на досягнення цілей державної міграційної політики. При цьому в якості пріоритетних напрямків необхідно виділити напрямки, які посприяють зберегти нашу робочу силу та заохотити іноземців для трудової діяльності в нашій країні, головні, на нашу думку, згруповані на рис. 3.3.

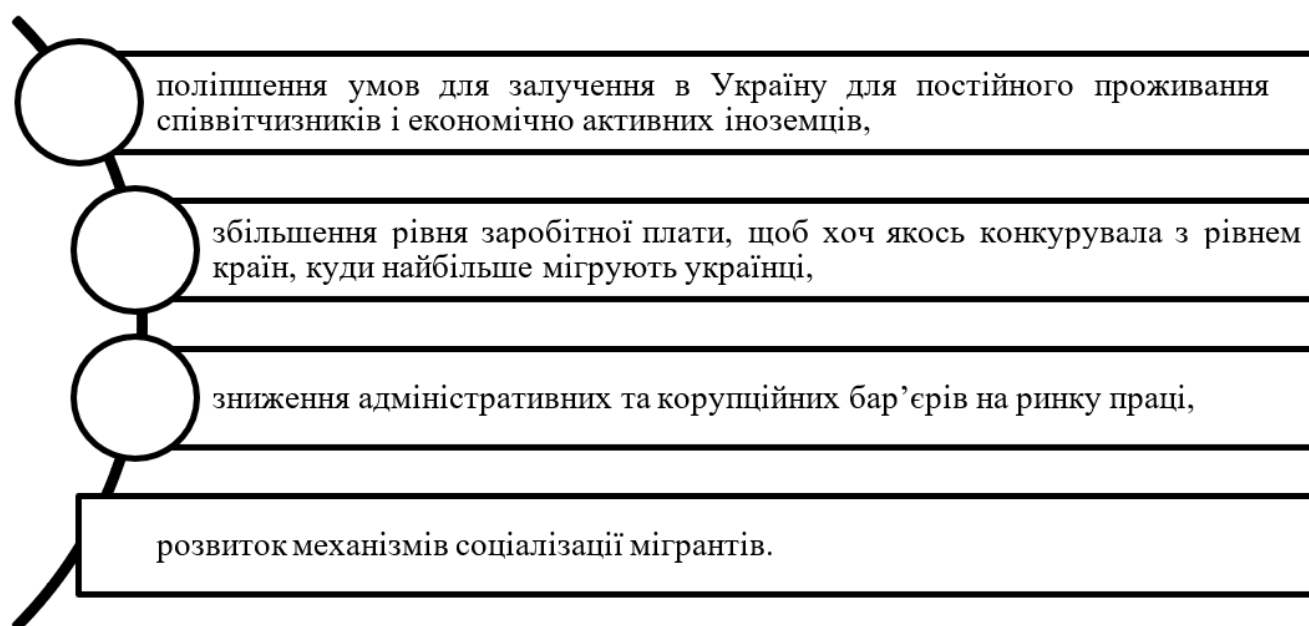

Рис. 3.3 Пріоритетні напрями регулювання міграційних процесів

Джерело: створено автором

Невирішеним залишається питанням обліку трудових мігрантів, оскільки, на сьогодні ми не знаємо точної кількості трудових мігрантів за кордоном, а лише приблизне число, тому серед найнеобхідніших кроків щодо покращення міграційної політики в Україні має стати збільшення ефективності ведення статистичного обліку трудових мігрантів. Необхідним є розробка й впровадження системи регулярних вибірових обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з

країнами-реципієнтами української робочої сили тощо. Для збору статистичних даних можна проводити різні опитування, наприклад:

- про практику трудових мігрантів,
- про наявність трудових мігрантів серед членів домогосподарств,
- про наміри на майбутнє щодо трудової міграції,
- про заохочення трудових мігрантів в країнах, куди мігрують або планують мігрувати й тому подібне.

У сучасних умовах збільшується роль держави в сфері міграційної політики, особливо органів виконавчої влади, здійснюється управління державною власністю, відбувається забезпечення громадської безпеки, забезпечуються права, свободи і законні інтереси людини та громадянина.

В українській дійсності назріли явні проблеми, які характеризуються невідповідністю між теоретичними положеннями і практикою реалізації ключових ідей міграційної політики. У зв'язку з цим виникає гостра потреба створення ефективної міграційної політики, спрямованої на розвиток економіки України. Перш за все, необхідно впровадити міграційну політику в стратегію розвитку української держави і привести у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Конкретні заходи можуть бути наступними (рис. 3.4).

По-перше, необхідно пов'язати міграційну політику з демографічною, яка повинна бути спрямована на стабілізацію і зростання чисельності населення України. Тому, і міграція повинна стати одним з компонентів збільшення чисельності українського населення. Для цього важливо чітко виділити цільові групи іммігрантів, які потрібні державі та регіонам, і зняти бюрократичні перешкоди на шляху надання посвідки на проживання і громадянства цих категорій іммігрантів. Перш за все, це:

- співвітчизники;
- трудові мігранти, які давно живуть і добре інтегровані в українське суспільство;

- випускники українських вузів;
- дружини і чоловіки українських громадян та інші групи мігрантів.

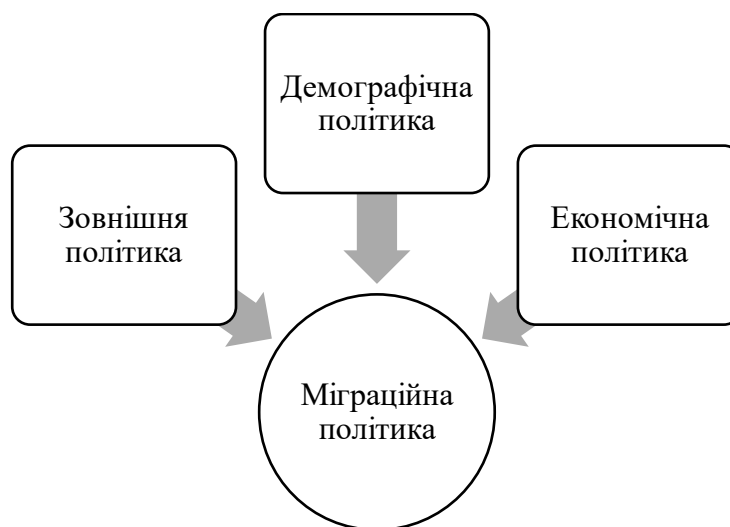

Рис. 3.4. Структура міграційної політики

Джерело: створено автором

Таким чином, ми можемо значно збільшити чисельність населення країни за рахунок легалізації тільки названих категорій мігрантів. Деякі люди живуть в Україні багато років, але не можуть придбати житло, отримати реєстрацію, легалізуватися, стати українськими громадянами.

По-друге, потрібно пов'язати міграційну політику з економічною стратегією розвитку України. Необхідно чітко оцінити потребу в іноземній робочій силі з урахуванням внутрішніх резервів, ввести трудову міграцію в регульоване русло, використовуючи канали організованого і цільового набору іноземних трудящих-мігрантів в країнах-донорах. Варто відзначити, що залучення іноземців стимулювало б розвиток економіки і допомогло б зробити соціально-економічний прорив. Якщо ж паралельно поліпшити інвестиційний клімат, збільшити оплату праці, то ще повернуться і багато тих, хто раніше виїхали, а саме українські кваліфіковані фахівці та вчені.

На нашу думку, повернення наших громадян додому є найважливішою проблемою й окрім існуючих програм, які стимулювали б повернення українців із-за кордону, можливо б, потрібно покращити ділове

середовище в країні, що дасть позитивний вплив й на збільшення інвестування в економіку країни. Також варто виокремити потребу в економічних реформах, впровадження яких буде спрямоване на економічний ріст держави, внаслідок чого, покращиться рівень життя населення й їхні очікування щодо майбутнього. Проте, щоб зробити такий крок, необхідним є удосконалення державних установ, антикорупційних програм, ринку праці та інфраструктури в країні. Слід зазначити, що ці удосконалення мають відповідати європейському рівні, оскільки найбільше населення мігрує в країни Європи, тому Україні варто використовувати позитивний досвід європейських держав щодо міграційної політики

По-третє, необхідно пов'язати міграційну політику з зовнішньою політикою України. Важливими елементами зовнішньої міграційної політики можна вважати програму стимулювання повернення співвітчизників, а також проекти поширення української мови і розвитку діалогу з діаспорою. На жаль, поки елементи даного механізму не завжди ефективні і потребують удосконалення. Можливо, слід використовувати вітчизняний і зарубіжний досвід просування української мови за кордоном, створювати опорні пункти для рекрутингу та підготовки трудових і навчальних мігрантів. Так, в якості пріоритетних для реалізації зовнішньої міграційної політики України могли б виступати країни Європейського Союзу. Всі вони є нашими традиційними міграційними партнерами, історично та геополітично орієнтованими на Україну.

Таким чином, слід зазначити, що в основі ефективного державного міграційного управління в Україні повинна бути особлива міграційна політика, яка сприяє зростанню конкурентоспроможності країни та переходу економічної системи на більш високий рівень функціонування. У зв'язку з цим потрібно вдосконалити національне законодавство з метою підвищення ефективності управління міграційними потоками, а також міжнародне співробітництво в сфері їх оптимізації є одним з напрямків в реалізації стратегії національної безпеки. Необхідно довести до кінця

розробку наявних на сьогоднішній день законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та недоопрацювань. Потрібно впровадити міграційну політику в стратегію розвитку української держави і привести у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Необхідно її пов'язати з демографічною, економічною та зовнішньою політиками. Використання зарубіжного досвіду також є хорошим варіантом для удосконалення міграційної політики України.

Висновки до розділу 3

Виявлено, що основною проблемою сучасного управління міграційними процесами є пошук найбільш ефективних підходів і методів, які дозволили б отримати найбільш оптимальну віддачу від процесу, наприклад грошові перекази від мігрантів, робоча сила іноземців і т.д., і зменшення завданої цим же процесом шкоди. Реалізація механізму регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні передбачається здійснити шляхом:

- 1) вдосконалення законодавства України з питань міграції;
- 2) укладення та реалізації міжнародних договорів України з питань міграції, в тому числі угод про регулювання процесу переселення і захист прав переселенців, а також про захист прав співвітчизників за кордоном;
- 3) розробки в установленому порядку і реалізації заходів з регулювання міграційних процесів в рамках відповідних державних цільових програм;
- 4) розробки та реалізації регіональних міграційних програм;
- 5) розробки заходів з облаштування вимушених мігрантів і включення їх в державні, міжрегіональні та регіональні програми соціально-економічного розвитку;
- 6) розробки соціально-економічних заходів, спрямованих на регулювання міграційних процесів з урахуванням геополітичних інтересів країни, соціально- економічної, демографічної та екологічної ситуації і

перспективи розвитку регіонів, бажаних для розміщення мігрантів;

7) розрахунку балансів трудових ресурсів як всієї країни, так і регіонів, забезпечення створення робочих місць при реалізації економічних та інвестиційних проектів;

8) вдосконалення взаємодії між державними органами виконавчої влади з питань міграції;

9) створення системи наукового забезпечення та професійної підготовки кадрів з питань міграції;

10) взаємодії з іноземними державами і міжнародними організаціями з метою регулювання міграційних процесів.

Отже, на нашу думку, найголовнішими моментами є вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеної роботи можна зробити наступні висновки:

1. Розвинені країни є основним напрямком імміграції, а що розвиваються – джерелом еміграції.

2. Розподіл позитивного економічного ефекту, одержуваного в результаті міграції, відбувається у формі зростання доходів мігрантів, переказів грошових коштів з-за кордону на батьківщину, в результаті зниження витрат виробництва в країнах, які отримують грошові перекази.

3. Міжнародна міграція робочої сили веде до вирівнювання рівнів оплати праці в різних країнах. В результаті міграції сукупний обсяг світового виробництва зростає внаслідок більш ефективного використання трудових ресурсів за рахунок їх перерозподілу по країнам.

4. Державне регулювання міжнародного ринку праці здійснюється на основі національного законодавства приймаючих країн і країн, що експортують робочу силу, а також на основі міждержавних і міжвідомчих угод між ними. Більшість приймаючих країн використовують селективний підхід при регулюванні імміграції. Відсів небажаних іммігрантів здійснюється на основі вимог, що висуваються до кваліфікації, освіти, віку, стану здоров'я, на основі кількісного і географічного квотування, прямих і непрямих заборон на в'їзд, тимчасових і інших обмежень.

В роботі була проаналізована сучасна міграційна ситуація України, розглянуті основні її проблеми. Досліджено сутність, причини та види трудової міграції. Варто відзначити, що процеси міграції робочої сили є невід'ємною складовою розвитку глобалізації. Трудова міграція – складне багатоаспектне суспільно економічне явище, що передбачає мобільність працездатного населення відповідно до умов та потреб ринків праці, і активно реагує на зміни в суспільстві та вимагає ефективних дій з боку держави. Можна виділити три періоди в розвитку міграції: період меркантилізму, індустріальний період та період постіндустріальної міграції.

Визначено інструменти регулювання трудової міграції. Регулювання зовнішньої трудової міграції відбувається на національному та міждержавному рівнях, що спричинене існуючими реаліями світової економіки. Регулювання трудової міграції на національному рівні здійснюється за допомогою органів виконавчої влади, що створюють та втілюють державну політику зовнішньої трудової міграції. Зовнішня трудова міграція на міждержавному рівні регулюється на основі таких документів, як Конвенція Міжнародної організації праці «Про працівників-мігрантів», Міжнародна конвенція «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей» та Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і ставлення». А головною організацією, що регулює міграційні процеси та розробляє міжнародні трудові норми є Міжнародна організація праці (МОП). Варто зауважити, що приймаючі країни мають деякі перешкоди та умови, які можуть бути обмеженнями для в'їзду мігрантів. Щодо методів регулювання трудової міграції, то виділяють адміністративно-правові й економічні методи.

Обґрунтовано особливості моделей міграційної політики. З метою вивчення міграційної ситуації, питань регулювання міграційних процесів, розробки надійних правових способів реалізації оптимальної української міграційної політики, має сенс дослідження досвіду зарубіжних держав в даному напрямку. На сьогодні, Європа представляє чотири моделі міграційної політики: імперську, етнічну, республіканську та мультикультурну. Також економічно розвинуті країни поділяють міграційну політику на 3 типи: країни, що сповідують політику «відкритих дверей, країни проміжної моделі міграції, а також країни, що реалізують переважно політику «гостьової міграції».

Проаналізовано сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні свідчить про те, що починаючи з 2013 року у зв'язку з посиленням патріотизму через проведення військових дій на сході в країні відбулося скорочення обсягів вибуття економічно активного населення та зросла кількість випадків рееміграції. Однак, вже з 2016 р.,

безвізовий режим значно збільшив коротко- та середньострокову міграцію. Аналіз чисельності трудових мігрантів показав, що сьогодні їх кількість сягає майже 3 млн. осіб та майже 40 % з них мігрують до Польщі за кращими умовами проживання, вищою заробітною платою, кращими умовами найму й тому подібне. Такі тенденції є негативними для соціально- економічного розвитку країни та несуть загрози зниження та втрати трудового потенціалу держави.

Вивчення економічних втрат внаслідок міграції показало, що наша країна втрачає найцінніший ресурс – висококваліфікованих працівників та молодь. 41,3 % мігрантів становлять люди у віці 15-34 років, а також 16,4 % мають повну вищу освіту. Оцінка трудової міграції у розрізі областей дозволяє сформулювати загальне бачення середовища мотивації трудової міграції та дозволяє побачити в яких регіонах несприятливі умови для працівників. Зробивши кластерний аналіз привабливості регіонів України, визначили, що найпривабливішими областями є: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області, а найменш привабливіші – Закарпатська, Херсонська та Чернівецька області. Дана ситуація потребує розробки і дії ефективного механізму регулювання трудовою міграцією населення України, а також потрібно звернути увагу на чинники її мотивації. У фундаменті створення пріоритетів даного механізму має бути єдине міркування на рахунок стану, причин і наслідків трудової міграції в розподілі позитивного і негативного напрямку – позитивного для розуміння які явища і процеси слід стимулювати та негативного для розуміння які явища і процеси слід послаблювати, нівелювати чи адаптуватись до них (якщо перші два кроки неможливі).

Виявлено перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні, на які вплинули: рівень мінімальної заробітної плати у світі; безвізовий режим, який посприяв збільшенню чисельності українців в країнах Європи; сфери працевлаштування. Українці працевлаштовані за кордоном на роботах, де не потрібно високої кваліфікації; COVID-19. Тому виходячи з усього цього, можна прогнозувати, що трудова міграція не зменшить свою чисельність, якщо держава не введе якісь зміни в міграційну політику України.

Обґрунтовано механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Викладені підходи і результати спрямовані на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, розгляд основних передумов формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли внаслідок міграційних процесів в Україні та інших країнах. Трудова міграція значно впливає на життя та трудову діяльність громадян країни, вона породжує значну кількість позитивних та негативних наслідків, які відчують на собі як люди, які мігрують, так і вся країна. Вивчення цих наслідків відіграє значну роль в механізмі регулювання зовнішньої міграції, так як вони є передумовою формування міграційної політики країни.

Визначено основну мету в галузі трудової міграції – це створення працюючої моделі залучення іноземної робочої сили, яка витікала б з реальних потреб вітчизняного ринку праці, не ущемляючи прав українських працівників, і при цьому гарантувала права трудових мігрантів. При цьому політика по залученню трудових мігрантів повинна бути додатковим, а не основним інструментом виправлення ситуації на ринку праці, оскільки працевлаштування «своїх» є важливішим кроком.

Виявлено найголовніші моменти в механізмі регулювання трудової міграції, це: вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

Наведено рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни. Перед початком кодифікації законодавства необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогодні законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та не

доопрацювань. Кодекс повинен стати єдиним документом, що визначає правові норми, пов'язані із здійсненням в Україні державної політики в сфері міграції, врегулюванням міграційних процесів і відносин, що виникають у цій сфері, а також правовим становищем іноземних громадян і осіб без громадянства в Україні. Регулювання міграційних процесів має бути спрямоване на досягнення цілей державної міграційної політики.

В якості пріоритетних напрямків виділено напрямки, які посприяють зберегти нашу робочу силу та заохотити іноземців для трудової діяльності в нашій країні. Запропоновано вирішення питання обліку трудових мігрантів, яке є необхідним для нашої країни, оскільки точної кількості мігрантів невідомо, тому запропоновано розроблення й упровадження системи регулярних вибіркового обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з країнами-реципієнтами української робочої сили тощо.

Проведений комплексний аналіз сучасного стану міжнародної міграції робочої сили та міграції висококваліфікованих кадрів в Україні дозволяє стверджувати про сучасне загострення проблеми міграції кваліфікованих працівників. За результатами аналітичного дослідження авторами виявлено, що сучасна державна політика регулювання «відпливу інтелекту» в Україні не має комплексного характеру. Не зважаючи на прийняття 12 липня 2017 р. Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 р., в якій в якості другої цілі було визначено зменшення негативних наслідків еміграції з України та збільшення її позитивного впливу на розвиток держави шляхом розвитку можливостей для тимчасового легального працевлаштування за кордоном, просування програм освітнього обміну, забезпечення захисту прав громадян України, які працюють і проживають за кордоном, саме проблема міграції висококваліфікованих кадрів не має відповідних державних важелів щодо врегулювання. Задля удосконалення системи державного регулювання міграції в Україні авторами розроблено та запропоновано комплексний підхід до розробки заходів з удосконалення системи державного регулювання міграції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іващук І. О., Стахова Н. В., Живко М. А. Міжнародні міграційні процеси: навчальний посібник: Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 204 с.
2. The UN Refugee Agency. URL: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics>
3. Migration Data Portal. URL: <https://www.migrationdataportal.org/>
4. Западнюк С. О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку / наук. ред. Руденко Л. Г. Київ: 2011. 240 с.
5. Департамент ООН з економічних і соціальних питань. URL: <https://www.un.org/en/desa>
6. Exploring migration causes – why people migrate. European parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20200624STO81906/exploring-migration-causes-why-people-migrate>
7. Міжнародна організація з міграції. Агентство ООН з питань міграції. URL: <https://ukraine.iom.int/uk>
8. Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення від 24.06.1975. № 143. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_163#Text
9. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
10. ЄЕК ООН. Фонд ООН в області народонаселення. Статистика міжнародної міграції: практичний посібник для країн Східної Європи і Центральної Азії: 2011. 137 с.
11. Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/>
12. World Economic Forum. URL: www.weforum.org
13. Organization for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/>
14. International Labor Organization. URL: www.ilo.org/global
15. Найбільші міграційні кризи. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_largest_refugee_crises
16. Мінфін. Офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy>

17. Коропецька А. Що відбувається з ринком праці під час війни: кого шукають роботодавці та скільки готові платити. 2022. URL: <https://www.thevillage.com.ua/village/business/fail/328215-work-during-wartime>

18. Стан та потреби бізнесу в умовах війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijnirezultati-opituvanna>

19. Ломоносова Н., Філіпчук Л. Зайнятість, соцзахист, житло: ставлення населення до державних програм, соціально-економічної підтримки і потреба у них. 2022. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennia-zainiatist-sotszakhyt-zhytlo.pdf>

20. Шкурят М. Є., Горелова Д.В. Аналіз причин та наслідків трудової міграції для країн-реципієнтів. *Економка і організація управління*. 2021. № 1(41). С. 134-142.

21. Іжевський П., Кравець І. Міжнародна трудова міграція робочої сили та її вплив на внутрішній ринок праці України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-12>.

22. Libanova Ella. 2024. Resilience of the Socio-Economic System of Ukraine to the Shocks Caused by the War: Specifics of Formation and Response. *Demography and Social Economy*, № 4(58), P. 3–23.

23. Верховна Рада України. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік». Київ, 2022. 13 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1527959>

24. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналітична доповідь / В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський [та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.

25. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 14.12.2003 р. № 1382–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15.2023.01>

26. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 № 761–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-VIII>

27. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 12 липня

2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/482-2017-%D1%80>

28. Про проведення пробного перепису населення: розпорядженням Кабінету міністрів України від 18 липня 2018 р. № 504-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2018-p>

29. Кудин С. І., Федик М. В., Фурман Д. Г. Управління людським капіталом в умовах пандемічної нестабільності. *Наукові перспективи*. 2022. № 4(22). С. 194–207.

30. Подра О., Петришин Н. Міграційні процеси в Україні: обсяги, причини та наслідки. *Economic Analysis*. 2021. Volume 31. No. 3.

31. Томашук І., Болтовська Л. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. С. 27–34.

32. Черній, Л. В. Вплив інтенсивності міграційних процесів на соціально-демографічну ситуацію в Україні. *Гуманітарний корпус*. Вип. 52. Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2024. 120 с.

33. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562>

34. Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2024-2026 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 р. № 1315. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-osnovnykh-prohnoznykh-makropokaznykiv-ekonomichnoho-i-s1315-151223>

35. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-2023-%D0%BF#Text>

36. Шапоренко О. І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. 2019. № 2(35). Т. 2. С. 252–257.

37. Бобровська О. Ю., Калитюк О. С. Пошук шляхів підвищення дієвості управління процесами сталого розвитку територій. *Science in the modern world: innovations and challenges: Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. (December, 19-21, 2024)*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2024. P. 617-622. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-in-the-modern-world-innovations-and-challenges-19-21-12-2024-toronto-kanada-arhiv/>

ДОДАТКИ

Постійні мігранти та мігранти за кордоном станом на 2024 р., млн.

